

Naravne nesreče, ki so najpogosteje prizadele območje Slovenije od konca 19. stoletja do leta 1990*

Dunja Dobaja* **

Potrjeno – Accepted: 10. 10. 2022 | Objavljeno – Published: 21. 12. 2022

1.01 Izvirni znanstveni članek
UDK 94(497.4):504.4

Dunja Dobaja: Naravne nesreče, ki so najpogosteje prizadele območje Slovenije od konca 19. stoletja do leta 1990. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 93=58(2022), 4, str. 52–85

Prispevek na podlagi strokovne literature, arhivskih virov in časopisja predstavi najpogostejše naravne nesreče, s katerimi se je soočala Slovenija v različnih zgodovinskih obdobjih. Ugotavlja, da je Slovenija bila in je še vedno v prvi vrsti poplavno in potresno območje. Sledi različnim praksam preventivnega soočanja z naravnimi nesrečami in razumevanja naravnih nesreč v kontekstu takratnih oblasti, a s poudarkom na obdobju med obema vojnama, ki je primarno obdobje avtoričinega raziskovalnega zanimanja. Prispevek ne obravnava obdobja druge svetovne vojne, saj terja posebno obravnavo.

Ključne besede: naravne nesreče, zgodovinski pregledi, Slovenija.

* Članek je nastal v okviru raziskovalnega programa *Ekonomska, socialna in okoljska zgodovina Slovenije*, ki ga financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

** Dr. Dunja Dobaja, znanstvena sodelavka, Inštitut za novejšo zgodovino, Privoz 11, SI-1000 Ljubljana; dunja.dobaja@inz.si

1.01 Original Scientific Article
UDC 94(497.4):504.4

Dunja Dobaja: Natural disasters that struck Slovenia most frequently from the end of the 19th century to 1990. Review for *History and Ethnography*, Maribor 93=58(2022), 4, pp. 52–85

Based on scientific literature, archival sources and newspapers, this article outlines the most frequent natural disasters that Slovenia has faced in different historical periods, noting that Slovenia has been, and still is, primarily a flood and earthquake-prone area. It traces the different practices of preventive coping with natural disasters and the understanding of natural disasters in the context of the authorities of the time, but with a focus on the period between the two wars, which is the primary period of the author's research interest. The article does not deal with the period of the Second World War, as this requires special coverage.

Keywords: natural disasters, historical reviews, Slovenia.

UVOD

Z izrazom naravne nesreče označujemo naravne pojave in procese v pokrajini, ki prizadenejo družbo do stopnje, ki povzroči škodo.¹ Z vidika gospodarstva oziroma uporabe naravnih virov naj bi si družba postavila meje poseganja v naravo, da ne bi bistveno prizadela naravnega ravnovesja. Človekovi posegi v naravnem sistemu povzročijo spremembe, ki so lahko pozitivne, lahko so neizrazite, lahko pa povzročijo hitre in intenzivne naravne procese. Če ti procesi prizadenejo družbo, jih imenujemo naravne nesreče.²

Vzrok za vidnost družbenega delovanja v pokrajini je dejstvo, da človekova dejanja temeljijo na njegovih potrebah. Ker ne izhajajo iz narave ampak iz potreb človeka, so antropocentrična.³ V preteklosti, pred obdobjem razsvetljenstva, je prevladovalo teocentrično razmerje človeka do narave. Po tem obdobju pa je postajalo človekovo dožemanje narave relativno in antropocentrično, v sodobnosti celo popredmeteno kot posledica tehnološkega razvoja in družbenih sprememb.⁴ Ena od posledic popredmetenega dožemanja narave je želja po popravljanju učinkov naravnih procesov, kjer so ti procesi glavni element pokrajine. Tako človek v naravnem sistemu povzroča dolgotrajne spremembe, ki jih sprva ne more zaznati, opazovati ali celo napovedati. Spremenjeni naravni procesi pa lahko v prihodnosti negativno vplivajo na družbo. Človekovi posegi namreč šele čez daljši čas povzročijo spremembe v naravni pokrajini. Naravne nesreče tako pogosto niso le posledica sodobnih

¹ Zorn, Komac, *Naravne nesreče*, str. 230.

² Komac, Zorn, Pavšek, *Naravne nesreče*, str. 9.

³ Prav tam.

⁴ Prav tam, str. 10.

antropogenih posegov ali sodobnih naravnih procesov ampak zapoznela posledica porušenega naravnega ravnotežja.⁵

Spomin na naravne nesreče se za določeno obdobje ohrani v družbeni sferi, in sicer kot družbenogeografski spomin.⁶ Z družbeno aktivnim ohranjanjem spomina poskrbimo za trajno ohranitev podatkov o učinkih naravnih procesov ne le v geografskem smislu, ampak tudi v smislu vpliva na lokalno okolje in družbo kot celoto. Poglejmo dva primera, ki pričata o pomenu ohranjanja kolektivnega spomina na naravne nesreče v smislu vpliva na naravno okolje. Novembra 2000 se je nad Vipavsko dolino sprožil plaz Slano blato. Po podatkih iz literature izvemo, da se je sprožil že pred približno dvema stoletjema.⁷ Drugačna je bila situacija v Logu pod Mangartom, kjer je prišlo avgusta 1891 do vdora vode in peska. Spomin na ta dogodek se ni ohranil, zato je bila večja ujma leta 2000 veliko presenečenje. Podoben pojav se je po podatkih geografov zgodil konec 18. stoletja.⁸

Zapisi v dnevnem časopisju, strokovni in spominski literaturi, kronikah in arhivskem gradivu nam ohranjajo spomin na naravne nesreče, njihovo pogostnost, značilnosti in ukrepe za njihovo zaježitev. Pričujoči prispevek si postavi kot osrednje raziskovalno vprašanje, katere naravne nesreče v Sloveniji so bile v središču obravnave v različnih zgodovinskih obdobjih in na kakšen način so bile obravnavane oz. odnos do njih. Vzporedno s tem vprašanjem raziskuje ukrepe lokalnih oblasti in države ob naravnih nesrečah in uresničitev/neuresničitev zastavljenih ciljev. Poudarek daje obdobju med obema vojnama, saj je to osrednje raziskovalno obdobje avtorice. Tematiko obravnava s pomočjo arhivskega gradiva Arhiva Republike Slovenije in Zgodovinskega arhiva Ljubljana, časopisja in strokovne literature.

»VODA BO« IN »PODPRTO MESTO« – POPLAVE IN POTRESI

S prvim izrazom »voda bo« so nekoč domačini na Ljubljanskem barju poimenovali poplavljanje Barja.⁹ Z drugim izrazom »podprto mesto« pa je Heinrich Kanner, novinar in časopisni urednik, poimenoval Ljubljano po potresu 14. aprila leta 1895.¹⁰ Kanner je konec aprila 1895 obiskal Ljubljano in svoja

⁵ Prav tam, str. 11.

⁶ Prav tam, str. 14.

⁷ Prav tam.

⁸ Prav tam.

⁹ Melik, Povodnji na Ljubljanskem barju, str. 3.

¹⁰ Stanek, Potres v Ljubljani l. 1895, str. 30.

videnja in občutja ob naravni nesreči popisal v časopisu Frankfurter Zeitung und Handelsblatt z dne 7. maja 1895.¹¹

Ljubljansko barje in ljubljanski potres sta bili osrednji temi slovenskega časopisja in razprav strokovnjakov konec 19. stoletja. V zgodovinskem spominu ima ljubljanski potres iz leta 1895 zaradi svoje rušilnosti¹² sicer osrednje mesto, a nas pregled časopisja iz obdobja pred letom 1895 opozori, da je bila Kranjska potresno območje, kjer se je zvrstilo več potresov, ki so povzročili manjšo ali večjo gmotno škodo. Časopisje izpostavi predvsem močnejše potrese. Decembra 1845 je bil v Ljubljani in drugod po Kranjskem močan potres, »kakoršniga tukej boje od leta 1691 ni bilo«.¹³ Tla so se v slovenskih deželah ponovno močnejše tresla leta 1877.¹⁴ Leto 1880 pa je bilo v znamenju novic o zagrebškem potresu,¹⁵ ki je bil sicer za Kranjsko relativno oddaljena naravna nesreča, a je vseeno vzbudila zavedanje o ranljivosti človeka ob tovrstnih naravnih pojavih. Potresi pred velikim ljubljanskim potresom so bili povod različnih prispevkov o vzrokih in vrstah teh naravnih pojavov.¹⁶ Prispevki niso nudili dokončnih odgovorov, saj si tudi strokovnjaki niso bili edini o vzrokih potresov, vendar so imeli namen informiranje bralcev, da gre za globalni naravni pojav. Tisti bolj vedoželjni so lahko posegli tudi po tuji literaturi. Seznam priporočene literature je na primer v Ljubljanskem zvonu posredoval geograf in zgodovinar Janez Jesenko.¹⁷ V svojih zapisih o zemeljskih potresih si je zastavil zanimivo vprašanje, in sicer njihov vpliv na človeka.¹⁸ Omenjeni naravni pojav ni obravnaval le v geografskem smislu, ampak tudi psihološkem. Opozoril je na strah in občutke nemoči.¹⁹ Tovrstna negativna čustva so namreč vzbudila v ljudeh različne čustvene reakcije: »*Obupnost je posamezne tako prevladala, da se jim je pamet zmešala*«.²⁰

Osredotočenost na občutke strahu in obupa zaznamo predvsem ob ljubljanskem potresu leta 1895: »*To je bilo klicanja, vpitja in raznovrstnih znamenj groze kmalu potem po ljubljanskih ulicah! Iz hiš pa se je čulo jednako klicanje onih, ki so še ostali med zidovi. Gledal sem že marsikak pojav, ki ga napravlja v človeku strast ali močna razdraženost: toda strahu se ne da primerjati*

¹¹ Prav tam.

¹² Dosegel je 5,8 stopnje po Richterjevi lestvici. V: Vidrih, Godec, Potresna nevarnost, str. 104.

¹³ Potres v Ljubljani, str. 212.

¹⁴ Nekaj o potresih, str. 122.

¹⁵ Lampe, Ljubljanski potres, str. 313.

¹⁶ Potres, str. 369–370 in Nekaj o potresih, str. 122–123.

¹⁷ Jesenko, Zemeljski potresi, str. 370.

¹⁸ Prav tam, str. 490.

¹⁹ Prav tam.

²⁰ Prav tam, str. 491.

nobeden. Najpametnejši ljudje so iz uma in se ne dado umiriti«. ²¹ Obup in strah sta v prebivalcih Ljubljane vzbudila potencirana verska čustva in v časopisju razmišljanja o moči vere v Boga in naslonitvi na »močno avstrijsko telo«. ²² Citirani vir je sicer katoliška revija, ki je ob omenjeni naravni nesreči načela filozofsko teološka vprašanja in poudarjala pomembnost naslonitve na osrednje državno telo. Moč skupnosti in vere je opazil tudi omenjeni Kanner, ki je na Kongresnem trgu prisostvoval maši: »*Dame držijo v eni roki odprto dežnik in odprto mašno knjigo, v drugi obleko. Moški stojijo gologlavi pod svojimi dežniki. Izreden pogled!*« ²³

Potres je vzbudil občutek povezanosti v nesreči. Medsebojna pomoč se je izkazala pred organizirano pomočjo. ²⁴ Odziv na prošnje prizadetih v potresu je bil nad pričakovanji. Pomoč je prihajala tudi iz tujine. Tedanje časopisje je vzrok za hiter in pozitiven odziv videlo v tem, da je Ljubljana deželno stolno mesto, katerega gospodarsko in kulturno življenje vpliva na celotno državo. Radodarnost so pripisali tudi skupni zavezanosti monarhiji. ²⁵ Pri pomoči ob naravni nesreči so se angažirale oblasti na vseh treh nivojih, občinskem, deželnem in državnem. Prva popotresna seja mestnega sveta je sprejela sklep, da se prosi državno oblast za brezobrestno posojilo, ki bi omogočilo modernizacijo Ljubljane, primerljivo z Zagrebom. ²⁶ Državna pomoč se je osredotočila predvsem na prenovu mesta; za druge potrebe naj bi zadostovali darovi, mestna in deželna pomoč. ²⁷

Ljubljanski potres je bil povod za organizacijo sistematičnih opazovanj potresnih pojavov, katere pobudnica je bila dunajska akademija znanosti. ²⁸ Referenti posameznih kronovin so za avstrijski del monarhije organizirali enotno opazovalno mrežo. Dunajska akademija znanosti je za obdobje do leta 1914 v 11 zvezkih izdala poročila o potresih. ²⁹ Ljubljana je leta 1897 dobila

²¹ Lampe, Ljubljanski potres, str. 285

²² Prav tam, str. 315–316.

²³ Stanek, Potres v Ljubljani, str. 31. Naravne nesreče in s tem povezane stiske ljudi so bile (in so še) povod za pojave vraževerja tako »*med omikanim in neomikanim ljudstvom*«. V: Jesenko, Zemeljski potresi, str. 492. Mnogi so se po ljubljanskem potresu zatekli k vedeževalkam: »*Včeraj aretovala je mestna policija 60 let staro Frančiško Lampe s Karolinske zemlje, ker je na Karlovski cesti št. 24 na navadne "mariage karte" "prerokovala" seveda proti honoraru – kedaj in kolikokrat bode še potres in kaj se bode še vse zgodilo. S tem je občinstvo še bolj begala in plašila in bila je zbog tega razširjanja in vznemirjajočih vesti in zaradi vedeževanja prijeta ter v zapor odvedena*«. V: Ljubljana po potresu, str. 1–2.

²⁴ Blaj Hribar, Pomanjkanje v Ljubljani, str. 115.

²⁵ Prav tam, str. 126.

²⁶ Prav tam, str. 130.

²⁷ Prav tam, str. 130–131.

²⁸ Reja, Potresna opazovanja v Sloveniji, str. 140.

²⁹ Prav tam.

Seizmološko postajo na Golovcu pri Ljubljani, ki je bila opremljena s takrat sodobnimi seizmografi. Ta postaja deluje še danes kot Geofizikalni observatorij Univerze v Ljubljani.³⁰

Poleg potresa se je Ljubljana soočala tudi s poplavami na Barju. Nekateri geologi so ta dva naravna pojava povezali. Pred velikonočnim potresom je bila namreč obilica padavin, ki je povzročila poplave na Barju. Iz tega so nastala predvidevanja, da je obilica vode povzročila potres.³¹ Seveda so drugi strokovnjaki podali protiargument, da je bilo Barje že večkrat poplavljeno, pa ni bilo potresov.³² Običajno je bilo Barje poplavljeno pozno jeseni in zgodaj spomladi, ko je nastopilo deževno obdobje oziroma se je topil sneg. S poglobitvijo Gruberjevega prekopa³³ tik pred prvo svetovno vojno so se razmere na Barju glede poplav izboljšale. Voda je odtekala hitreje in tudi sicer so bile poplave redkejše.

V obdobju Avstro-Ogrske monarhije je slovenske dežele prizadel še en rušilni potres s središčem v Brežicah in okolici. Dne 29. januarja 1917 je potres prizadel območje Krško-Brežiškega polja in Gorjancev, še najbolj pa Brežice, Krško vas, Globoko in hrvaški kraj Stojdraga. Čutili so ga tudi v avstrijskih deželah in v Italiji.³⁴ Potresne sunke so čutili tudi v Ljubljani.³⁵ Brežiški potres je bil osrednja tema časopisnih novic poleg, seveda, dogajanja na bojiščih. Časopisni prispevki o potresu so bili osredotočeni na poročila o nastali škodi, stiski, strahu ljudi ter smrtnih žrtvah. Njihov skupni imenovalac je bila ugotovitev, da so »*Brežice danes žalostna razvalina – beda je velika*«. ³⁶

Glede na vojne razmere so žrtvam naravne nesreče prvi pomagali vojaki. Oblikovana je bila enota, sestavljena iz 200 mož in 40 inženircev, ki je prispela takoj. Vodil jo je stotnik Donko Breberina, ki je z uspešno organizacijo preprečil poskuse kraj in poskrbel za varnost ljudi.³⁷ Kmalu pa so se pokazale težave pri oskrbi z gradbenim materialom in pomanjkanjem delovne sile. Največji fizični delež pri obnovi je prispevala vojska.³⁸ Glede na vojni čas so bila finančna sredstva za pomoč ljudem po potresu omejena, zato so najvišji predstavniki oblasti, štajerski cesarski namestnik grof Manfred von

³⁰ Bubnov, Razvoj potresnega inženirstva, str. 80.

³¹ Stanek, Kako so si razlagali potres, str. 81.

³² Prav tam.

³³ Gabrijel Gruber, jezuit in načrtovalec, ki mu je dunajska vlada zaupala izsuševanje Ljubljanskega barja. Prekop so gradili v letih 1772–1780. V: Kopatin, Gabrijel Gruber, str. 8–11.

³⁴ Nečak, Cecić, Bilo je res grozljivo, str. 19.

³⁵ Potres v Brežicah, str. 4.

³⁶ Potres v Brežicah, str. 3.

³⁷ Nečak, Cecić, Bilo je grozljivo, str. 28.

³⁸ Prav tam, str. 32, 48.

Clary und Aldringen, štajerski deželni glavar grof Edmund Attems in vojaški poveljnik v Gradcu general pehote Hugo Martiny, naslovili na prebivalstvo Štajerske poziv za zbiranje prispevkov.³⁹ Pozivi za nabirke so bili tudi na nižjih nivojih oblasti. Tako kot pri ljubljanskem potresu je prišla do izraza človeška solidarnost. V časopisju so bili pozivi prebivalstvu v Posavju, ki jim potres ni uničil domov, naj se usmilijo tistih, ki so ostali brez strehe nad glavo in jim ponudijo gostoljubje, dokler ne bo izvedena sanacija njihovih domov.⁴⁰ Žrtve potresa so velike upe polagale na obljube nadvojvode Maksimilijana, brata zadnjega avstrijskega cesarja Karla I., ki si je v spremstvu štajerskega cesarskega namestnika in štajerskega deželnega glavarja ogledal škodo, ki jo je povzročil potres ter obiskal družine, ki so izgubile domove ter si uredile bivališča na prostem in v železniških vagonih.⁴¹ Ob tej priložnosti je tudi daroval finančna sredstva, ki so bila dar cesarja za prvo pomoč žrtvam naravne nesreče⁴² in »s tem nam je dal zgled, kako nam je treba v nesreči dejanski pomagati svojemu bližnjemu«. ⁴³ Vladajoča dinastija in najvišje civilne in vojaške oblasti so hitro reagirale na naravno nesrečo; prihod nadvojvode Maksimilijana je bil v znamenju izraza podpore in sočutja do prizadetih v potresu. Z donacijo lokalnim oblastem za obnovo po potresu, ki jo je izročil nadvojvoda, je želel cesar Karel I. spodbuditi donatorje iz celotnega cesarstva. Zaradi vojnih razmer donacije niso dosegle pričakovanj. Obnovitvena dela so bila zaključena šele po koncu vojne.⁴⁴

Tako kot ljubljanski potres je tudi brežiški pomenil pomemben vir raziskav geologov, ki so si postavljali vedno strokovnejša vprašanja o potresih na območju slovenskih dežel. Prispevek se sicer ne spušča v geološko-strokovna vprašanja, saj ostaja na nivoju vsakdanjega zgodovinskega spomina na potres, a želi vseeno opozoriti, da je raziskave na potresnem območju vodil tedaj vodilni geolog monarhije dr. Aleksander Tornquist.⁴⁵ Raziskave so bile usmerjene tudi v dejavnosti toplih vrelcev v okolici epicentra potresa.⁴⁶

Če so nekateri strokovnjaki, kot že rečeno, povezovali poplave na Ljubljanskem barju v letu 1895 z ljubljanskim potresom, so se v primeru brežiškega potresa raziskave usmerile tudi na zakonitosti delovanja vode, a tokrat zdravilne, termalne vode.

³⁹ Prav tam, str. 84.

⁴⁰ Ponesrečencem na pomoč, str. 3.

⁴¹ Cesarjev brat v Posavju, str. 3.

⁴² Prav tam.

⁴³ Na pomoč po potresu hudo poškodovanim!, str. 1.

⁴⁴ Nečak, Prelom za prizadeto lokalno prebivalstvo, str. 404–405.

⁴⁵ Nečak, Ceci, str. 48.

⁴⁶ Prav tam, str. 28.

Osrednje poplavno območje je bilo območje ob reki Savinji. V drugi polovici 19. stoletja je bila izvedena regulacija Savinje od Mozirja do Celja, in sicer na podlagi treh deželnih zakonov (junij 1876, april 1885, avgust 1891).⁴⁷ Stroški regulacijskih del so se delili med deželo Štajersko, državo, okrajnimi zastopi iz Gornjega grada, Vranskega, Šoštanja in Celja ter davčnimi občini (Mozirje, Prihova, Braslovče, Podvin, Žalec, Petrovče idr.). Po prvem zakonu je dežela prispevala 2/3; po drugem in tretjem zakonu je bil delež med deželo in državo izenačen (vsaka po 40 %).⁴⁸ Vsako leto do prve svetovne vojne se je sestajala posebna komisija, ki je skrbelo za vzdrževalna dela na regulacijskih napravah. Sestavljena je bila iz predstavnikov vseh financierjev regulacijskih del. Regulacija zgornjega toka Savinje do Celja je zmanjšala nevarnost poplav, kar pa ni veljalo za mesto Celje, ki je utrpelo več poplav. Ena največjih je bila novembra 1901, ko je Savinja narasla za več kot 6 metrov nad normalnim nivojem in skoraj v celoti poplavlila mesto.⁴⁹ Spomin na dogodek je grozeč, saj je podivjana voda podirala in odnašala vse, kar ji je bilo na poti: stara Grenadirjeva brv, kopališke ute, domače živali, hmeljevke in ogromne količine zemlje. Prometne poti so bile poplavljene; promet je bil zaustavljen.⁵⁰ Reka Savinja je podirala regulacijske nasipe in povsem uničila obrežje pri Mozirju. Štajerski cesarski namestnik grof Clary si je ogledal nastalo škodo, prav tako tudi drugi odgovorni deležniki.⁵¹

Poplave so prizadele tudi druge kraje na Spodnjem Štajerskem, na Kranjskem in Goriškem. Svojo moč je pokazala tudi reka Sava: »V bližini Laz se je prevrnil nek voz v naraslo Savo. Konj je utonil. Tudi v bližini Podbrda se je zgodila slična nesreča«. ⁵² Bregove je prestopila tudi reka Soča. Njen nivo se je dvignil do stopnje, katere »ni dosegla že mnogo let«. ⁵³

Po katastrofalni poplavi leta 1901 je celjska mestna občina zaprosila za strokovno mnenje inženirja Philippa Forchheimerja iz Gradca. ⁵⁴ Predlagal je preprečitev nadaljnega poglobljanja reguliranega korita Savinje v toku nad Sv. Petrom, in sicer z vzdavo talnih pragov, s čimer bi preprečili nadaljnji dotok gramoza oziroma vsakršnih nanosov prav do Celja. ⁵⁵ Zaradi nanosov

⁴⁷ SI AS 77 Banski svet, 5 zasedanje, Zapisnik 3. seje z dne 7. 2. 1934, Poročilo načelnika tehničnega oddelka Matije Krajca o regulaciji Savinje.

⁴⁸ Prav tam.

⁴⁹ Aristovnik, Mesto v objemu voda, str. 8.

⁵⁰ Prav tam, str. 9.

⁵¹ Povodenj na Spodnjem Štajerskem, str. 3.

⁵² Nesreča vsled povodnji, str. 3.

⁵³ Povodenj na Goriškem, str. 3.

⁵⁴ SI AS 77 Banski svet, 5 zasedanje, Zapisnik 3. seje z dne 7. 2. 1934, Poročilo načelnika tehničnega oddelka Matije Krajca o regulaciji Savinje.

⁵⁵ Prav tam.

se je namreč v mestu kota visoke vode dvignila za 20 cm.⁵⁶ Svetoval je tudi pogozditev območja ob reki in prepoved sečnje do golega.⁵⁷ V mestu Celje pa je svetoval nadomestitev Kapucinskega mostu z novo konstrukcijo z enim sredinskim stebrom ter odstranitev neprimerno visoke zajezivitve železniških mostov. Za izvedbo slednjega je predlagal premik struge reke v ovinku pred železniško progo, s čimer oba železniška mostova ne bi bila več potrebna.⁵⁸ Štajerski deželni odbor je na podlagi omenjenih nasvetov oblikoval projekt za regulacijo Savinje na območju Celja. Projekt je okrajno glavarstvo v Celju leta 1911 odobrilo.⁵⁹ Izvedbo projekta pa je preprečila prva svetovna vojna.

Posledica močnega deževja so tudi zemeljski plazovi. Kot problematično območje v tem smislu je bilo izpostavljeno območje Haloz zaradi ilovnate zemlje. Mokra jesen leta 1904 je npr. na tem območju napravila veliko škode.⁶⁰ Dogodek je spodbudil poučne prispevke v časopisju, ki so bralcem pojasnili vzroke teh naravnih pojavov, ki vodijo v naravno nesrečo. Seveda je bila zelo pomembna preventiva in učinkovita obramba pred zemeljskimi plazovi. Prvenstveno se je izpostavljala pomen gozda, ki je ščitil vinograde na nižjih pobočjih.⁶¹ Gozd namreč absorbira velike količine vode. Citirani vir ugotavlja preveliko izsekavanje gozdov in s tem v bistvu opozori na škodljive posege človeka v naravo: *»/.../ posebno v Halozah skoraj ni več gozdov. Do vrha gričev sežejo danes vinogradi, njive, lazi itd. in to tudi na gričih, ki so jako strmi. Ni se nam toraj čuditi, da se pojavijo ravno v novejših časih plazovi tako pogostokrat, kar se v starih časih ni zgoditi zamoglo, ker so bili ti griči obraščeni vsaj na vrhu z gozdi«.*⁶²

Pomen gozdov za zaščito bivališč in prometnih poti pred naravnimi nesrečami je človek spoznal že zgodaj. Nekateri pisni viri že v 14. stoletju omenjajo prepoved rabe gozdov, kot sta gozdna paša in pridobivanje lesa zaradi zagotavljanja varovalnih učinkov gozda pred hudourniki, zemeljskimi in snežnimi plazovi.⁶³ Gospodarski pomen gozdov se je znatno povečal z razvojem obrti, nastajanjem naselij mestnega tipa, z ustanavljanjem fužin, železarn in steklarn. Raba gozdov je bila pogosto neustrezna, zato so bila posamezna

⁵⁶ Zorn, *Poplave*, str. 535.

⁵⁷ SI AS 77 Banski svet, 5 zasedanje, Zapisnik 3. seje z dne 7. 2. 1934, Poročilo načelnika tehničnega oddelka Matije Krajca o regulaciji Savinje.

⁵⁸ Prav tam.

⁵⁹ Prav tam.

⁶⁰ Vzroki in učinki zemeljskih plazov, str. 5.

⁶¹ Prav tam.

⁶² Prav tam.

⁶³ Guček, Bončina, Diaci, Firm, Poljanec, Rugani, Gozdovi s poudarjeno zaščitno in varovalno funkcijo, str. 59.

območja podvržena erozijskim procesom in posledično naravnim nesrečam. To je spodbudilo prizadevanja za zagotavljanje varovalnih učinkov gozda. Terezijanski gozdni red iz leta 1771 omenja varovanje gozdov, gozdni patent iz leta 1852 pa varovalne gozdove kot posebno kategorijo. Merila za določanje varovalnih gozdov so se v različnih zgodovinskih obdobjih spreminjala in prav tako tudi površine varovalnih gozdov na območju Slovenije.⁶⁴

Naravne nesreče so spodbudile strokovne kroge k njihovem nadzoru oziroma poskusom njihovega predvidevanja z opazovanjem (tudi) vremena. Vremensko službo izvajajo meteorološke postaje, ki opazujejo vremenske dejavnike. Najstarejša meteorološka postaja v Sloveniji je bila ustanovljena leta 1850 v Ljubljani. Tega leta je pričel z opazovanji uradnik t. i. brzozavne pisarne A. Wagner.⁶⁵

Različna gospodarska politika in različne krajevne potrebe so bile vzrok, da so se v posameznih slovenskih deželah pred prvo svetovno vojno vprašanja naravnih nesreč obravnavala po različnih vidikih. Če vzamemo za primer hidrotehnična vprašanja, vidimo, da je bila Kranjska osredotočena predvsem na osuševanje Ljubljanskega barja in preučevanje vodnih razmer na Krasu. Po drugi strani je Štajerska posvečala skrb predvsem regulaciji splavnih rek in ureditvi potočnih strug. Pred vojno so potekala regulacijska dela na Muri, Dravi, Savi, Savinji.⁶⁶ Vsa ta dela je prekinila vojna. Po vojni je novooblikovana država prevzela okoli 146 km dokončno urejenih rečnih strug. Regulirana je bila Mura v zgornjem delu ter med Ižakovci in Spodnjo Moto; izvršena je bila regulacija Savinje med Prihovo nad Mozirjem in Kristininim dvorom pri Celju, prav tako regulacija Save med Krškimi in Brežicami. Začeta so bila obsežna zavarovalna dela na Dravi pri Ptujju, na Savi med Tacnom in Kresnicami, na Kamniški Bistrici in Sori.⁶⁷ Vse omenjene regulacijske zgradbe so bile med prvo svetovno vojno zanemarjene in pričele propadati, zlasti tam, kjer niso bile povsem dokončane. Sanacija poškodovanih naprav in nujnost izgradnje novih regulacijskih naprav je zahtevala precejšnja finančna sredstva.

OBDOBJE MED OBEMA VOJNAMA – HUDOURNIKI IN POPLAVE

Z ustanovitvijo Države Slovencev, Hrvatov in Srbov (SHS) 29. oktobra 1918 je v Sloveniji prevzela upravo Narodna vlada, v kateri so bili z izjemo zunanjih zadev združeni vsi najvišji organi izvršne oblasti. Narodno vlado so sestavljali

⁶⁴ Prav tam, str. 60.

⁶⁵ Reya, Vremenska služba, str. 181.

⁶⁶ Porenta, Ceste in hidrotehnična dela, str. 425.

⁶⁷ Prav tam, str. 425–426.

predstavniki vseh tedanjih slovenskih političnih strank, med katerimi je bila najmočnejša Vseslovenska ljudska stranka (VLS). Vlada je imela dvanajst upravnih oddelkov (poverjeništev).⁶⁸ Narodna vlada je stala pred težko situacijo zaradi sprememb, ki jih je vojna povzročila glede vprašanja meja v narodnem gospodarstvu in v socialnih razmerah. Ob prevratu so bili deželni odbori in deželni zbori razpuščeni, nekdanje deželno premoženje pa je prešlo v likvidacijo.⁶⁹ Vprašanje premoženja je uredil finančni zakon za leto 1927/28, ki je določal, da premoženje nekdanjih dežel na ozemlju nekdanje monarhije preide na oblastne samouprave. Nepremičnine nekdanjih dežel so bile po omenjenem zakonu vpisane v zemljiško knjigo dotične oblasti.⁷⁰

Po združitvi Države SHS s Kraljevino Srbijo 1. decembra 1918 in oblikovanju Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev (SHS) se slovenska samostojnost, dosežena v Državi SHS, ni ohranila. S posebnim ukazom regenta Aleksandra je bila januarja 1919 ukinjena Narodna vlada. Namesto nje je pričela delovati Deželna vlada za Slovenijo, katere predsednika in podpredsednika je imenoval regent. Deželna vlada je bila skrčena na šest resorjev, zato so bila tudi njena pooblastila omejena. V Sloveniji ni imela najvišje upravne oblasti.⁷¹ Za resorje, ki niso bili v pristojnosti Deželne vlade, so bili v Ljubljani oblikovani uradi, ki so bili podrejeni neposredno ministrstvu. Med njimi je bil Gozdarski odsek za Slovenijo in Istro.⁷² V okviru omenjenega odseka je potekalo tudi urejanje hudournikov, naravnega pojava, ki je pogosto povzročal hude naravne nesreče in bil v središču obravnave na sejah oblastnih skupščin in banskega sveta Dravske banovine. Hudourniške poplave so bile najpogostejše v goratem in hribovitem delu severne Slovenije. Tam so hudourniki trgali in odnašali tisto malo zemlje, ki je bila na voljo hribovskemu prebivalstvu, v doline, kjer so s peskom in kamenjem, ki so ga prinašali s seboj, zasipavali njive in travnike ter povzročali pogosto nastajanje močvirnih območij.⁷³ Na svoji poti v doline so hudourniki uničevali infrastrukturo in ogrožali vasi ter trge.⁷⁴ Hudourniške poplave so torej povzročale škodo gospodarstvu, ogrožale promet, zdravje

⁶⁸ Dobaja, *Za blagor mater in otrok*, str. 22.

⁶⁹ Brejc, *Od prevrata*, str. 340.

⁷⁰ Prav tam.

⁷¹ Dobaja, *Za blagor mater in otrok*, str. 22–23.

⁷² Brejc, *Od prevrata*, str. 384.

⁷³ Primer nastanka močvirnega območja: V Bušči vasi na Dolenjskem je bil potok, ki ni imel nobene struge, zato je povzročal močvirje sredi vasi in s tem nezdrave razmere za prebivalstvo. V začetku 30. let prejšnjega stoletja je banovina potok uredila. V: SI AS 77 Banski svet, t. e. 8, 6. zasedanje, Zapisnik 4. seje banskega sveta, 7. 2. 1935, Poslovno poročilo gozdno tehničnega odseka za urejanje hudournikov, Poročilo šefa odseka za zagradbo hudournikov inž. Alojzij Štrancar.

⁷⁴ SI AS 77 Banski svet, t. e. 3, 2. zasedanje, Priloge k zapisniku 2. seje, Ekspoze o stanju in razvoju poslov odseka za urejanje hudournikov, 30. 1. 1932.

ljudi in bile tudi vzrok smrtnih žrtev.⁷⁵ Zaradi navedenih razlogov je bilo urejanje hudournikov prednostna naloga oblastne uprave in kasneje uprave Dravske banovine. Ureditev hudournikov je bil tudi predpogoj uspešne regulacije rek in melioracije močvirnih dolin ter elektrifikacije banovine.⁷⁶

Vzrok hudourniških poplav in s tem povezane škode niso bile le neugodne terenske razmere in velika količina padavin, ampak tudi negativni posegi človeka v naravo, na kar so opozarjali strokovnjaki, kot npr. vodja gozdno-tehničnega odseka za urejanje hudournikov ing. Vladimir Fasan in ing. Alojz Štrancar, zaposlen v istem odseku.⁷⁷ Slabo gospodarjenje na hudourniškem območju, izsekavanje gozdov, zlaganje lesa v hudourniških strugah ali blizu njih, zoževanje in ukrivljanje struge hudournikov z nepravilno postavljenimi zgradbami (škarpe, jezovi, mostovi ipd.) so bili poglavitni nepravilni človekovi posegi, ki so potencirali problem hudourniških poplav.⁷⁸

Hudourniška območja v Sloveniji so bila (so še) predvsem na Gorenjskem, v Savinjski dolini, med Savinjo in Sotlo, na območju Polhograjskih dolomitov, Kozjeka in Pohorja. To so hudourniška območja zaradi sestave tal.⁷⁹ Urejanje hudournikov je bilo v pristojnosti države, torej ministrstva za gozdove in rudnike ter oblastne in kasneje banske uprave, gozdarsko-tehnični odsek. Leta 1930 je Zakon o urejanju hudournikov uredil postopanje v upravnem, pravnem, tehničnem in finančnem smislu.⁸⁰ Višina finančnega deleža pri urejanju hudournikov je bila odvisna od pobudnika del, kar pomeni, da je država prispevala 70 %, če je bila ona izvajalka del, banovina pa je v tem primeru

⁷⁵ Primer rušilne moči hudournika: V občini Metlika – okolica sta bila dva hudournika, ki sta povzročala škodo, in sicer hudournik nad vasjo Dolenji Suhor in hudournik Sušica, ki se je izlival v Kolpo. Prvi hudournik je ob nalivih narastel tako visoko, da je voda vdirala v hiše, uničevala občinske poti in nanosila kamenje in pesek na posestva več lastnikov kmetij vasi Ravenače, Gornji in Dolnji Suhor. Ta hudournik je leta 1915 povzročil smrt dveh oseb; leta 1921 sta v narastlem hudourniku utonila dva vola; leta 1929 in 1934 je hudourniška poplava ponovno uničevala hiše, poti in polja. Hudournik Sušica je leta 1929 uničil dva mlina in dva mostova, poplavljal polje in uničil košnjo in žetev. Leta 1934 je ponovno prestopil bregove pri vasi Trnovec in uničil jesenske pridelke vasi Trnovec, Gornja in Dolnja Lokvica. V: SI AS 77 Banski svet, t. e. 8, 6. zasedanje, Zapisnik 4. seje banskega sveta, 7. 2. 1935, Poslovno poročilo gozdno tehničnega odseka za urejanje hudournikov, Uprava občine Metlika – okolica, 7. 2. 1935.

⁷⁶ SI AS 77 Banski svet, t. e. 3, 2. zasedanje, Priloge k zapisniku 2. seje, Ekspoze o stanju in razvoju poslov odseka za urejanje hudournikov, 30. 1. 1932.

⁷⁷ SI AS 77 Banski svet, t. e. 5, a. e. 9, 3. zasedanje, Priloge k zapisniku 2. seje, Ekspoze odseka za urejanje hudournikov, 10. 1. 1933.

⁷⁸ Prav tam.

⁷⁹ SI AS 77 Banski svet, t. e. 10, 7. zasedanje, 2. seja, Priloge k zapisniku 2. seje, Poslovno poročilo odseka za urejanje hudournikov, 18. 2. 1936.

⁸⁰ Službeni list kraljevske banske uprave dravske banovine, 13. 5. 1930, letnik 1, št. 1, Zakon o urejanju hudournikov.

prispevala 30 %.⁸¹ Če je bila pobudnica del banovina, je prispevala večji delež, to je 70 %, država pa 30 %, pri čemer je bil prispevek države neobvezujoč.⁸² V praksi je to pomenilo, da je država vsakič prispevala manj, kot so bila pričakovanja banovine, čeprav npr. vzdrževalni in investicijski stroški regulacij rek Mura, Drava, Savinja, Sava v obdobju 1918–1938 pokažejo drugačno sliko v smislu večjega finančnega vložka države, kot je banska uprava priznavala. Zlasti v letih do 1935 je bil državni prispevek večji, po letu 1936 pa manjši,⁸³ kar je verjetno izraz ugodnejših gospodarskih razmer po letu 1936. Banska uprava je po drugi strani menila, da glavnina stroškov odpade nanjo in da tovrstna dela zahtevajo večje investicije. Proračunska sredstva naj ne bi dopuščala, da bi se dela izvajala v obsegu, ki je bil dejansko potreben.⁸⁴ Banska uprava je situacijo reševala s sredstvi iz bednostnega fonda, ki je bil v prvi vrsti namenjen brezposelnim, ter iz banovinskega gradbenega fonda.⁸⁵

Kakorkoli, banska uprava se je zavedala, da ne sme prekiniti urejanja hudournikov in da mora že izvedena dela vzdrževati in začeta dela nadaljevati. Odsek za urejanje hudournikov je predlagal programsko in racionalno izvajanje del, ki bodo v skladu z deli drugih oddelkov banske uprave. Občinam in privatnim interesentom naj bi banska uprava nudila pomoč z nasveti in v nujnih primerih tudi z manjšo podporo.⁸⁶ Podpirala naj bi torej tudi privatno iniciativo in ljudi poučila o pravilni izvedbi zavarovalnih zgradb in tako zmanjšala rušilno moč hudournikov. Posamezniki so namreč v hudourniških strugah samoiniciativno gradili jezove z namenom izrabe vode in vodnih sil. Ti pa so bili povečini pomanjkljivo zgrajeni in v primeru poplav porušeni. S

⁸¹ SI AS 77 Banski svet, t. e. 3, 2. zasedanje, Priloge k zapisniku 2. seje, Ekspoze o stanju in razvoju poslov odseka za urejanje hudournikov, 30. 1. 1932.

⁸² Prav tam. Primer zavarovalnih del, ki jih je financirala banska uprava: Leta 1936 je v vasi Gabrje pod Gorjanci banska uprava financirala regulacijo hudournika z izgradnjo treh betonskih pregradb, in sicer prve pod Gospodično, druge nad Jugorjem in tretje nad Gabrjem. V: Kragelj, Kronika vasi Gabrje, str. 65.

⁸³ Porenta, Ceste in hidrotehnična dela, str. 426.

⁸⁴ Prošnje za ureditev hudournikov so prihajale iz različnih delov Slovenije. Glasniki prošenj so bili oblastni svetniki oz. banovinski, ki so svoje območje prikazali kot rizično in potrebno pomoči. Tako je npr. oblastni svetnik Schaubach, predstavnik slovenjebistriškega okraja, opozoril na vrsto hudournikov in potokov v okraju, ki so povzročali škodo, nič pa naj se ne bi naredilo za njihovo ureditev. Predlagal je sodelovanje države, oblasti in lokalnih faktorjev ter sistematičen načrt za izvedbo del, ki naj bi vključeval tudi najetje posojila. V: SI AS 93 Oblastni odbor Maribor, t. e. 10, Stenografski zapisnik 1. seje, 23. 2. 1927.

⁸⁵ SI AS 77 Banski svet, t. e. 8, 6. zasedanje, Zapisnik 4. seje banskega sveta, 7. 2. 1935, Poslovno poročilo gozdno tehničnega odseka za urejanje hudournikov, 7. 2. 1935.

⁸⁶ SI AS 77 Banski svet, t. e. 3, 2. zasedanje, Priloge k zapisniku 2. seje, Ekspoze o stanju in razvoju poslov odseka za urejanje hudournikov, 30. 1. 1932.

tem se je ustvarjala dodatna škoda, saj so hudourniki ruševine podrtih jezov odnašali v doline. V primeru načrtno vodene izgradnje zavarovalnih zgradb bi privatna iniciativa koristila splošnim interesom.⁸⁷

Urejanje problematičnih lokalnih hudournikov je bila tudi priložnost za zaposlitev okoliškega, brezposelnega prebivalstva, kar je bilo zlasti aktualno v obdobju gospodarske krize, ko je bila razkrita revščina posameznikov: »*Nekaj podobnega je bilo v letu 1934, ko se je gradil v vasi od Jugorskega studenca skozi vas hudournik. Vsi so bili neizmerno potrebni zaslужka. Prišlo je tako daleč, da je morala posredovati občina s tem, da je naredila seznam, kdo je upravičen do dela. To pa je hkrati še en dokaz, da je bila v vsej svoji bohoti na površju revščina*«. ⁸⁸ V literaturi lahko zasledimo tudi kritiko tovrstnega reševanja stisk v času gospodarske krize, ki izhaja iz stališča, da se sredstva bednostnega fonda niso uporabljala le za javna dela, ki so bila potrebna za splošne gospodarske potrebe, ampak predvsem za dela tam, kjer je bila gospodarska stiska največja. Tako so se predvsem izvajala javna dela, ki so imela lokalni gospodarski značaj.⁸⁹

Urejanje hudournikov je imelo torej tudi socialno ozadje, poleg gospodarkega in seveda varnostnega. Pri sestavi načrta dela je bansko upravo vodilo načelo sistematičnosti in solidarnosti. Poskušala je sicer upoštevati čim več območij, ki so jih ogrožali hudourniki, a se je osredotočala predvsem na Gorenjsko, ki jo je imela za najbolj ogrožen del banovine v tem smislu in za vodilno pokrajino v gospodarskem smislu: »*.../ Kjer so gospodarske vrednote, ki jih je treba čuvati, največje*«. ⁹⁰ Pri tem je imela banska uprava v uvidu obdelovalno zemljo, ki jo je bilo v hribovitih območjih malo, potem ceste, železnico in tujski promet. Urejeni hudourniki so bili predpogoj za obstoj in napredek kmetijstva, obrti in industrije v gorskih krajih, predpogoj za obstoj mnogih gorskih cest in poti ter neoviran promet po njih. Z ureditvijo hudournikov so se zmanjšali tudi gradbeni in vzdrževalni stroški.

Seveda so bile prisotne tudi kritike zaradi izpostavljanja Gorenjske. Na sejah banskega sveta so posamezni banski svetniki opozarjali na spregledanost

⁸⁷ SI AS 77 Banski svet, t. e. 7, a. e. 3b, 5. zasedanje, Priloge k zapisniku 2. seje, Podrobna pojasnila k predlogu banovinskega proračuna za hudourniška dela za leto 1934/35. Primer lokalne iniciative je npr. izdelava dveh zidanih pregrad v strugi potoka Klamfer na Dolenjskem med leti 1935 in 1936. Zidani pregradi so zgradili 4 zidarji z namenom preprečitve divjanja hudourne vode v času večjih padavin. Pregradi stojita še danes. V: Goršin, Mehovsko-stopiško območje, str. 111.

⁸⁸ Kragelj, Kronika vasi Gabrje, str. 87.

⁸⁹ Porenta, Ceste in hidrotehnična dela, str. 424.

⁹⁰ SI AS 77 Banski svet, t. e. 8, 6. zasedanje, Zapisnik 4. seje banskega sveta, 7. 2. 1935, Poslovno poročilo gozdno tehničnega odseka za urejanje hudournikov, 7. 2. 1935.

njihovih srezov glede pomoči, ne zgolj v primeru naravnih nesreč ampak tudi brezposelnosti.⁹¹

Drugo območje, ki mu je banska uprava namenjala pozornost glede urejanja hudournikov, je bila Savinjska dolina; v letu 1935 pa je poudarjala tudi pomen ureditve hudournikov, ki so se iztekali v Ljubljansko barje, saj je bila od njihove ureditve odvisna melioracija Barja, ki je bila v teku.⁹²

V proračunskem letu 1936/37 je pričela banska uprava izvajati pogozdovanje okolice hudournikov. Tako je npr. v Polhovem Gradcu pogozdila 15 hektarov golega sveta na obronkih »Stožca«.⁹³ Postopoma se je pogozdovanje razširilo tudi na druga hudourniška območja, npr. v Ločnici, v občini Medvode, v občini Kamniška Bistrica.⁹⁴

Konec 30. let dvajsetega stoletja se je gozdnotehnični odsek za urejanje hudournikov osredotočil predvsem na pogozdovanje sveta v območju hudournikov. V ospredje je torej stopilo zavedanje, da je gozd najnaravnejša in najučinkovitejša obramba proti narastlim hudournikom. Odsek za urejanje hudournikov je pogozdoval tudi regulirane struge hudournikov. V njih je sadil drevesa z globokimi koreninami (vrba, jelša, topol, javor, jesen), ki so ščitile bregove. Drevesa so bila namenjena izključno zaščiti bregov, zato so jih obrezovali na približno dve leti.⁹⁵

Ureditev hudournikov je bila, kot rečeno, predpogoj za regulacijska dela in preprečevanje poplav. Na lokalnem nivoju so oblasti opozarjale na pomen osnovnih preventivnih del, kot je bilo to npr. čiščenje potokov in jarkov. Tako je npr. sreski poglavar v Murski Soboti Lipovšek oktobra 1924 pozval župane, naj obvestijo občane o nujnosti vsakoletnega čiščenja potokov in jarkov, saj so se v njih nabirali grmovje, štori in druge ovire, ki so preprečevale reden odtok vode. V primeru neupoštevanja poziva je bila predvidena denarna kazen.⁹⁶ Poziv sreskega poglavarja ni imel pravega učinka, saj nadaljnji pregled arhivskega gradiva pokaže, da posamezne občine niso upoštevale navodil in

⁹¹ SI AS 77 Banski svet, t. e. 6, 4. izredno zasedanje, Zapisnik 2. seje banskega sveta Dravske banovine v Ljubljani, 5. 9. 1933.

⁹² SI AS 77 Banski svet, t. e. 8, 6. zasedanje, Zapisnik 4. seje banskega sveta, 7. 2. 1935, Poslovno poročilo gozdno tehničnega odseka za urejanje hudournikov, 7. 2. 1935.

⁹³ SI AS 77 Banski svet, t. e. 11, Zapisnik 2. seje z dne 16. 2. 1937, Poslovno poročilo odseka za urejanje hudournikov.

⁹⁴ SI AS 77 Banski svet, t. e. 13, ovoj 3, 10. zasedanje, Priloge k zapisniku 2. seje, Program hudourniških del za leto 1939/40, Hudourniška pogozdovanja.

⁹⁵ Prav tam.

⁹⁶ SI_PIŠK/0001/002/003/00005 Ukrepi za preprečevanje poplav in čiščenje potokov ter jarkov v srezu Murska Sobota, t. e. 19, a. e. 32, Potoki in jarki, čiščenje istih, 22. 10. 1924. Neupoštevanje navodil o preventivnih ukrepih za preprečevanje poplav je bilo vseskozi prisotno. Posamezni kršilci so prejeli s strani sreskega načelstva dopis o denarni kazni; v primeru neplačila je bil zagrožen 12-urni zapor. Seveda je imel posameznik pravico

redno čistile struge potokov in jarke.⁹⁷ Tovrstni preventivni ukrepi so bili zlasti pomembni po poplavih novembra 1925, ki so prizadele velik del Kraljevine SHS. Največ škode so povzročile na območju Mariborske oblasti, kjer so bregove prestopile Drava, Savinja in Mura.⁹⁸ Maribor je bil po hudi nevihti v noči od 11. na 12. november poplavljen. Kanali in cestni odtoki so se zamašili; voda je vdiralna v hiše in kleti. Dostop v mesto je bil onemogočen. Gasilci so pričeli s čiščenjem kanalov in odstranjevanjem vode iz kleti. Škoda je bila velika.⁹⁹ V Murski Soboti so se prebivalci umaknili na strehe hiš in reševali svoja življenja, medtem ko je veliko živine utonilo.¹⁰⁰ Podobna slika je bila drugod v Prekmurju. Reševalno akcijo je izvršila vojska s pomočjo železniške uprave. Ljudje, ki so ostali brez domov, so dobili zasilno bivališče v vagonih: »*Povsod sledovi umazane vode, na vseh obrazih še strah in panika*«. ¹⁰¹ Veliki župan Otmar Pirkmajer je o naravni nesreči obvestil pristojne državne organe, kmetijsko in notranje ministrstvo. Prosil je za pomoč ob naravni nesreči in iz oblastnih sredstev nakazal določeno vsoto sredstev za prehrano tistih, ki so ostali brez domov.¹⁰² Pri Prekmurski banki s sedežem v Murski Soboti so poplavljenecem ponudili 10 % posojilo za eno leto glede na višino škode. Prihajalo je tudi do okoriščenja z naravno nesrečo in nepravilnosti, tudi zato, ker komisija škode ni preverjala na terenu.¹⁰³ Zaradi katastrofalnih poplav v Sloveniji, zlasti v Mariborski oblasti, sta državna poslanca Gregor Žerjav in Ljudevit Pivko predložila Narodni skupščini nujen zakonski predlog za podporo prebivalstvu v prizadetih krajih. Oba poslanca sta posredovala tudi pri vojaškem ministrstvu in ga pozvala, naj nudi osebje za reševanje in obnovo v poplavljenih krajih.¹⁰⁴

Že naslednje leto, poleti 1926, so Slovenijo prizadele nove poplave. Ponovno je bila ogrožena predvsem Mariborska oblast. Tokrat Maribor sicer ni utrpel tolikšne škode kot prejšnje leto, saj so kanali vodo sproti odvajali v Dravo, vendar je bila poplavljena okolica mesta.¹⁰⁵ Reka Drava je nevarno

do ugovora v roku osmih dni. V: SI_PISK/0001/002/003/00005 Ukrepi za preprečevanje poplav in čiščenje potokov ter jarkov v srezu Murska Sobota, t. e. 19, a. e. 32, Kazenski nalog, 9. 7. 1936.

⁹⁷ SI_PISK/0001/002/003/00005 Ukrepi za preprečevanje poplav in čiščenje potokov ter jarkov v srezu Murska Sobota, t. e. 19, a. e. 32, Poziv sreskega poglavarja vsem županstvom, 21. 5. 1926.

⁹⁸ Kerec, Prekmurske Benetke, str. 25.

⁹⁹ Velikanske poplave in povodnji, str. 2.

¹⁰⁰ Prekmurje pod vodo!, str. 1.

¹⁰¹ Prav tam.

¹⁰² Prav tam.

¹⁰³ Prav tam, str. 30.

¹⁰⁴ Nujna pomoč poplavljenim krajem, str. 1.

¹⁰⁵ Strašne poplave, str. 3.

narastla in nosila s seboj dele mlinov, hlodov, les. V Mariboru so lovili les s čolni in bili pri tem uspešni.¹⁰⁶ Celje in okolica sta bila ponovno pod vodo. Voda je vdiral v hiše, hleve, odnašala živino. Zaradi bobneče vode reševalci, torej gasilci in vojaštvo, niso slišali klicev na pomoč. V obupu so ljudje dajali znamenja s streli.¹⁰⁷ Poplave so povzročile veliko materialne škode, uničile pridelek in že pokošeno travo, saj je polja, vrtove in travnike preplaval prod. Veliko škodo so povzročili tudi zemeljski plazovi.

Poplave, tudi v drugih delih skupne jugoslovanske države, so spodbudile vlado Nikole Uzunovića, da je v letu 1926 določila t. i. davek na poplavljenca, ki ga je plačevalo uradništvo, in sicer 10 % od plače, pri čemer naj dejanski oškodovanci ne bi prejeli potrebnih sredstev. Pri izplačevanju odškodnin so bile namreč nepravilnosti v tem smislu, da sredstva za pomoč niso bila enakomerno porazdeljena.¹⁰⁸ Na nivoju banovine je banska uprava (in prej oblastna) ob naravnih nesrečah nudila pomoč v skladu s svojimi proračunskimi sredstvi in poskušala pomoč enakomerno razporediti.¹⁰⁹ Ob vsakokratnih poplavah je prišla do izraza tudi lokalna iniciativa, torej zbiranje prispevkov za pomoč poplavljenca na lokalnem nivoju.

Občina Dobropolje na Dolenjskem je bila npr. ena izmed tistih območij, kjer so poplave in toča poleti 1937 povzročile veliko škode. Potok Rašica je vdrl na železniško postajo Dobropolje ter od tu odnašal različne predmete po njivah. Potok Podpešča je vdrl v vas Podgora in prav tako uničeval poljske pridelke in povzročal škodo na objektih. Iz Kompoljske jame je drl hudournik proti Strugam.¹¹⁰ Poplavljenca so od občine pričakovali pomoč. Občina Dobropolje je bila siromašna občina, ki v svojem proračunu ni imela predvidenih sredstev za primer naravnih nesreč. Obiskali so jo sicer odgovorni deležniki (npr. okrajni kmetijski referent, banovinski kmetijski referent), a se je občina zavedala, da banovinska in državna pomoč ne bosta zadostovali, zato je

¹⁰⁶ Prav tam.

¹⁰⁷ Prav tam.

¹⁰⁸ Odškodnino za poplavo prejel eden, str. 4.

¹⁰⁹ Ko je na seji banskega sveta na začetku leta 1933 Martin Bajuk iz metliškega sreza pozval bana Draga Marušiča za pomoč ob naravni nesreči, v tem primeru suši, mu je ban odgovoril: »Vi vidite samo Vaš srez, toda jaz kot ban moram videti vse.« V: SI AS 77 Banski svet, t. e. 5, 3. zasedanje, Zapisnik 5. seje finančnega odbora banovinskega sveta dne 20. 2. 1933. Primer pomoči poplavljenca na nivoju države in banovine: Spomladi leta 1936 je poplava prizadela tudi lendavski okraj. Narodni poslanec Franc Klar iz Prekmurja se je z vso vztrajnostjo zavzel za pomoč krajem v okraju, ki jih je prizadela poplava. Notranji minister Anton Korošec je odobril 10.000 din, minister za socialno politiko in narodno zdravje pa je odredil za poplavljenca pet vagonov koruze. Banovina je prispevala 15.000 din. V: Prva pomoč poplavljencom, str. 2. Na podlagi zapisa lahko sklepamo, da je bila pomoč ob naravnih nesrečah v veliki meri spodbujena zaradi vztrajnosti kompetentnih deležnikov (op. avtorice).

¹¹⁰ Za razdejanjem po toči, str. 3.

organizirala pomožni odbor za oškodovance po toči in poplavih, ki ga je vodil predsednik občine Jože Strnad. Pomožni odbor je imel nalogo zbiranja prostovoljnih prispevkov.¹¹¹ Ali je bilo njegovo delo uspešno, iz vira ni razvidno.

V akcijo zbiranja sredstev za poplavlence se je vključil tudi ljubljanski mestni svet. Dne 24. avgusta 1937 je bila v prostorih ljubljanskega mestnega sveta ustanovna seja pomožnega odbora za pomoč poplavlencem in vsem, ki so v neurju s točo v začetku avgusta utrpeli škodo.¹¹² Ustanovne seje so se pod vodstvom mestnega podpredsednika Vladimirja Ravniharja udeležili posamezni člani mestnega sveta, predstavnik socialno-političnega urada Heribert Svetel, namestnik ljubljanskega škofa Gregorija Rožmana Ignacij Nadrah, predstavniki gospodarskih organizacij, kot npr. Združenja trgovcev, Društva veletrgovcev in industrijcev, Inženirske zbornice, Društva bančnih zavodov ter predstavniki dobrodelnih zvez in društev (npr. Krajevnega odbora Rdečega križa, Krščanske ženske zveze, Kola jugoslovanskih sester).¹¹³ Na ustanovni seji je bil izvoljen ožji odbor, ki je prvič zasedal tri dni kasneje. Ožji odbor je bil pristojen za zbiranja sredstev, ne pa za njihovo razdeljevanje. Slednje je bilo v pristojnosti banske uprave, ki je sredstva razdelila po svoji presoji. Na svoji prvi seji je ožji odbor sprejel sklep o načinih pridobivanja sredstev. Udeleženci so bili soglasni, da oblikujejo seznam pridobitnih krogov, ki bi jih z vljudnostnimi pismi in nato osebnim obiskom pozvali k donacijam. Priložnost za pomožno akcijo so videli tudi v organizaciji dobrodelnega koncerta na prostem v parku Zvezda v Ljubljani ali pred ljubljanskim Narodnim domom ter pobiranju prispevkov v času ljubljanskega velesejma septembra istega leta.¹¹⁴ Za javno predstavitev svojih prizadevanj so načrtovali povabilo dveh novinarjev dnevnika Slovenec in Jutro na eno od prihodnjih sej odbora.

¹¹¹ Prav tam.

¹¹² SI_ZAL LJU 488, Rokopisne knjige Cod VIII, t. e. 32, a. e. 41, Zapisnik ustanovne seje pomožnega odbora za pomoč poplavlencem in po neurjih poškodovanim, 24. 8. 1937. Eden najbolj prizadetih krajev je bil Sv. Križ pri Krškem, kjer je voda »dobesedno odnesla« polja, uničila pridelek, uničila poslopja in ruvala drevesa. Bližnja dolina Dol, ki je ležala med dvema gričema, je bila povsem zasuta s peskom, ki ga »ne bo mogoče nikoli odvoziti«. V: SI_ZAL LJU 488, Rokopisne knjige Cod VIII, t. e. 32, a. e. 41, Zapisnik 1. seje ožjega odbora pomoč poplavlencem in po toči prizadetim in oškodovanim, 27. 8. 1937.

¹¹³ SI_ZAL LJU 488, Rokopisne knjige Cod VIII, t. e. 32, a. e. 41, Zapisnik 1. seje ožjega odbora pomoč poplavlencem in po toči prizadetim in oškodovanim, 27. 8. 1937.

¹¹⁴ Načelnik socialno-političnega urada Svetel je podal zanimiv predlog glede pobiranja prispevkov ob priliki koncerta. Pri tem je opozoril na zgled iz Nemčije in Italije. Predlagal je namreč prisotnost mestnega predsednika in podpredsednika ter predstavnikov mestnega sveta. Njihovo prisotnost bi dnevno časopisje predhodno objavilo, kar naj bi imelo propagandni učinek. V: SI_ZAL LJU 488, Rokopisne knjige Cod VIII, t. e. 32, a. e. 41, Zapisnik 1. seje ožjega odbora pomoč poplavlencem in po toči prizadetim in oškodovanim, 27. 8. 1937.

Pomožno akcijo naj bi razširili tudi na šole in cerkve.¹¹⁵ Iz vira ni razvidno, ali so bili vsi sprejeti sklepi tudi dejansko uresničeni. Preseneča tudi dejstvo, da dnevnika Slovenec in Jutro za to obdobje ne poročata o zbiralni akciji ožjega odbora. Obsežno sicer poročata o dogajanju na ljubljanskem velesejmu v mesecu septembru, a v poročilih ni omembe pomožne akcije v času velesejma.¹¹⁶

Banska uprava se je zavedala uničujočih posledic toče za kmetijske pridelke. Vodja kmetijskega oddelka Josip Zidanšek je na seji banskega sveta septembra 1933 podal ekspozice o škodljivih naravnih pojavih, med katere je uvrstil točo kot tisti naravni pojav, ki lahko v trenutku uniči kmetijske pridelke in pahne kmeta v revščino, predvsem male posestnike. Pri malem posestniku namreč niso bili mogoči letni odpisi na račun letnih izgub in naravnih nesreč, saj je tak posestnik živel skromno; vsaka škoda je ogrozila njegovo eksistenco.¹¹⁷

V obravnavanem obdobju je bila Slovenija namreč še vedno pretežno agrarna družba, saj je polovico nacionalnega dohodka prispevalo kmetijstvo. Približno 60 odstotkov prebivalstva je živelo od kmetijstva. Kmetje kot ekonomska in socialna skupina so bili pomembni za družbeno stabilnost.¹¹⁸ Po podatkih vodje kmetijskega oddelka Zidanška je bilo v Dravski banovini 600.000 ha obdelovalne zemlje (brez gozdov); pridelki so predstavljali letno vrednost približno 1,25 milijarde dinarjev.¹¹⁹

Banska uprava je zagovarjala narodno-gospodarske ukrepe za zmanjševanje posledic toče. Najučinkovitejše sredstvo je videla v zavarovanju zoper točo, po zgledu Nemčije in Avstrije.¹²⁰ Že februarja leta 1931 je v Službenih Novinah sicer izšel zakon o obveznem zavarovanju posevkov in plodov zoper točo, ki je pooblastil banovine, da uvedejo tovrstno obvezno zavarovanje ter oblikujejo pravilnik, ki ga odobri minister za kmetijstvo.¹²¹ Dejansko se zavarovanje ni izvajalo zaradi nepopolnih uredb. Zidanšek je na seji banskega sveta leta 1933 pojasnil smiselnost zakona in poudaril njegovo bistvo, to je načelo obveznosti zavarovanja, ki je bilo dosledno izvedeno v t. i. socialnem zavarovanju, in sicer zato, ker so bili prizadeti interesi najširših plasti prebivalstva, ki so bile isto-

¹¹⁵ Prav tam.

¹¹⁶ Dnevnika Slovenec in Jutro sta pričela z novicami z velesejma od 2. septembra 1937 (op. avtorice).

¹¹⁷ SI AS 77 Banski svet, 4. zasedanje, Priloge k zapisniku 2. seje banskega sveta, 15. 9. 1933, t. e. 6, Ekspozice načelnika kmetijskega oddelka Josipa Zidanška k uredbi o obveznem zavarovanju posevkov in plodov zoper točo na ozemlju Dravske banovine.

¹¹⁸ Lazarević, Delo in zemlja, str. 20.

¹¹⁹ SI AS 77 Banski svet, 4. zasedanje, Priloge k zapisniku 2. seje banskega sveta, 15. 9. 1933, t. e. 6, Ekspozice načelnika kmetijskega oddelka Josipa Zidanška k uredbi o obveznem zavarovanju posevkov in plodov zoper točo na ozemlju Dravske banovine.

¹²⁰ Prav tam.

¹²¹ Prav tam.

časno tudi socialno najšibkejše, in načelo enotne pavšalne premije ne glede na različno krajevno nevarnost in ne glede na različno občutljivost posevkov in plodov za točo.¹²² V tem smislu sta bila sestavljena tudi uredba in pravilnik Dravske banovine, pri čemer so imeli banski svetniki pri njunem sprejemanju pripombe, predvsem na račun obveznosti zavarovanja in finančne obremenitve kmečkega prebivalstva, zlasti v času gospodarske krize.¹²³

V obravnavanem obdobju ostaja prioriteta oblastne in kasneje banske uprave regulacija Savinje, kar seveda ne pomeni, da drugod ni bilo tovrstnih potreb. Že v obdobju ljubljanske in mariborske oblasti ter kasneje banovine so oblastni oz. banovinski svetniki opozarjali na potrebnost regulacije rek, tako reke Save, Mure, ki je uničevala hiše in odnašala cele stavbe ter grozila, da poruši cele vasi,¹²⁴ Drave, ki je npr. na Pobrežju v Mariboru izpodjedala breg in ogrožala naselbine ob njem,¹²⁵ Mislinje, ki je ob poplavih uničila, po podatkih banskega svetnika Alojzija Bratkoviča na seji leta 1933, okoli 60 ha rodovitne zemlje,¹²⁶ naprej Pesnice, ki je poplavljala celo pesniško dolino in uničevala krmo, saj je odlagala blato in gramoz, ipd.¹²⁷ Nekoliko več pozornosti je bilo sicer usmerjene v regulacijska dela za tisti del struge na Muri, ki je predstavljal državno mejo med jugoslovansko državo in Avstrijo (po aneksiji leta 1938 z Nemčijo). Na podlagi meddržavnega dogovora je jugoslovanska država vsako leto v državnem proračunu predvidela milijon dinarjev za zavarovanje desnega brega Mure v obmejnem pasu. Do leta 1939 je bilo zaključenih nekaj več kot polovica načrtovanih del.¹²⁸ Gledano v celoti so bili uspehi regulacijskih del do konca 30. let prejšnjega stoletja majhni, in sicer zaradi nezadostnih sredstev, ki bi omogočila sistematično delo za ureditev strug in zavarovanje obrežij. Banska uprava je upala na sredstva iz na novo oblikovanega državnega melioracijskega fonda.¹²⁹ Kot rečeno, pa je pozornost usmerila predvsem v regulacijo Savinje.

Po prvi svetovni vojni je celjski stavbni urad od likvidacijske imovine v Gradcu prevzel predvojni projekt regulacije Savinje. Oblastni hidrotehnični oddelek v Mariboru je na njegovi podlagi izdelal projekt upoštevajoč

¹²² Prav tam.

¹²³ SI AS 77 Banski svet, 4. zasedanje, Zapisnik nadaljevanja druge seje izrednega zasedanja banovinskega sveta dravske banovine v Ljubljani dne 5. 9. 1933.

¹²⁴ SI AS 77 Banski svet, 5. zasedanje, Zapisnik 3. seje z dne 7. 2. 1934, Poročilo načelnika tehničnega oddelka Matije Krajca o regulaciji Savinje.

¹²⁵ SI AS 93 Oblastni odbor Maribor, t. e. 10, Stenografski zapisnik 1. seje, 23. 2. 1927.

¹²⁶ SI AS 77 Banski svet, 5. zasedanje, Zapisnik 3. seje z dne 7. 2. 1934, Poročilo načelnika tehničnega oddelka Matije Krajca o regulaciji Savinje.

¹²⁷ SI AS 93 Oblastni odbor Maribor, t. e. 10, Stenografski zapisnik 1. seje, 23. 2. 1927.

¹²⁸ Porenta, *Ceste in hidrotehnična dela*, str. 426.

¹²⁹ Prav tam, str. 427.

spremenjene razmere v strugi in nekatere spremembe glede regulacije pritokov.¹³⁰ Projektu pa je ugovarjal trg Laško z argumentacijo, da bi regulacija Savinje poslabšala razmere v okolici Laškega. Celjska mestna občina je izročila projekt v ponovno presojo dvema hidrotehničnima strokovnjakoma, inž. Žnidaršiču iz Ljubljane in ing. Riedigerju iz Dunaja, ki sta svetovala nove smernice za regulacijo Savinje v Celju v t. i. celjskem ovinku.¹³¹ Mestna občina je na osnovi njunih nasvetov izdelala nov projekt, ki ga je predložila v odobritev gradbenemu ministrstvu. Bansko upravo je hkrati pozvala za posredovanje pri imenovanem ministrstvu, saj bi čimprejšnja odobritev pomenila tudi začetek financiranja del. Banska uprava je sestavila komisijo za pregled in presojo o projektu. Tako gradbeno ministrstvo kot komisija sta ugotovila pomanjkljivost projekta in svetovala njegovo dopolnitev v smislu izdelave projekta tudi za regulacijo pritokov Savinje v celjski kotlini ter sanacijo obstoječe regulacije od Celja do Mozirja, zlasti zaradi stabilizacije rečnega korita glede pravilnega odvoda gramoza. Te dopolnitve so bile pogoj za uspešno regulacijo Savinje v Celju.¹³² Sklepne dogovore je pospešila ponovna katastrofalna poplava jeseni 1933, ki je povzročila škodo v višini »s katero bi se dalo celo regulacijo pri Celju izvesti«.¹³³ Mestna občina Celje je izpostavila protežiranost Ljubljane v smislu financiranja regulacije Ljubljanice, ki se ji ni zdelo ključna tako, kot je to bila regulacija Savinje v Celju.¹³⁴

Banski svet je bil pripravljen sprejeti znesek v banovinskem proračunu za leto 1934/35 kot prvi obrok banovinskega prispevka k regulaciji Savinje v Celju pod pogojem, da gradbeno ministrstvo v državnem proračunu prav tako predvidi finančna sredstva za namen regulacije. Sredstva naj bi bila višja kot banovinska.¹³⁵ Banska uprava si je prizadevala, da bi večino financiranja

¹³⁰ SI AS 77 Banski svet, 5. zasedanje, Zapisnik 3. seje z dne 7. 2. 1934, Poročilo načelnika tehničnega oddelka Matije Krajca o regulaciji Savinje.

¹³¹ Prav tam. Z regulacijo Savinje v zgornjem toku so strugo izravnali in poglobili ter s tem močno pospešili tok, ki ga je le deloma zadrževal jez pri Polzeli. Reka Savinja je ob poplavah drla skozi Celje in prinesla s seboj ves gramoz in drugo erodirano gradivo, ki se je ustavljalo v t. i. celjskem ovinku pod gradom. Več vode je pomenilo višjo gladino reke ter dvig poplavne ogroženosti območja. V: Zorn, Poplave, str. 535. Oblastni svetnik Levstik je na seji mariborske oblastne skupščine leta 1927 navedel podatek, da je reka Savinja, skupaj s pritoki pritekla v Celje dve uri prej kot pred regulacijo v zgornjem toku. V: SI AS 93 Oblastni odbor Maribor, t. e. 10, Stenografski zapisnik 1. seje, 23. 2. 1927.

¹³² SI AS 77 Banski svet, 5. zasedanje, Zapisnik 3. seje z dne 7. 2. 1934, Poročilo načelnika tehničnega oddelka Matije Krajca o regulaciji Savinje.

¹³³ SI AS 77 Banski svet, 5. zasedanje, Resolucija občinske uprave celjske mestne občine na seji 28. 9. 1933.

¹³⁴ Prav tam.

¹³⁵ SI AS 77 Banski svet, 5. zasedanje, Zapisnik 3. seje z dne 7. 2. 1934, Poročilo načelnika tehničnega oddelka Matije Krajca o regulaciji Savinje.

prevzela država. V končni fazi so se finančna sredstva razdelila med državo, banovino in mestno občino Celje.¹³⁶

Leta 1936 so pričeli z deli za regulacijo Savinje v Celju.¹³⁷ Dela so potekala po etapah. Do druge svetovne vojne so s petimi etapami prišli do Grenadirjeve brvi. Nemški okupator je dela nadaljeval, a so dela ostala nedokončana zaradi konca vojne.¹³⁸

Med okupacijo je bila hudourniška služba v veliki meri zaustavljena. Manjši projekti so se izvajali v okolici Ljubljane, na Gorenjskem in Štajerskem, in sicer predvsem v letih 1941 in 1942.¹³⁹

OBDOBJE PO DRUGI SVETOVNI VOJNI

Po drugi svetovni vojni so bile v ospredju ponovno poplave, tudi hudourniške in stranski učinki poplav, zemeljski plazovi. Tako kot tudi že v prejšnjih obdobjih je bilo celjsko območje izpostavljeno kot kritično. Vedno bolj pa je stopalo v ospredje poudarjanje solidarnosti s poplavljenimi območji in prispevek vsakega posameznika za skupno dobro. Tako lahko npr. v reviji Javna tribuna iz leta 1979 beremo, da organiziranost naše družbe ob naravnih nesrečah temelji na pripravljenosti vsakega posameznika, da dosledno izpolnjuje svoje obveznosti in na samoorganiziranosti vseh »celic« družbe, od družine in vse do federacije.¹⁴⁰

Slovenija je s komunističnim prevzemom oblasti po letu 1945 postala dežela, v kateri so industrijske dejavnosti hitro prevzele večinski delež v ustvarjanju bruto domačega proizvoda.¹⁴¹ Kmetijstvo je prispevalo k družbenemu proizvodu zgolj še petino; število aktivnega prebivalstva, zaposlenega v kmetijstvu, je padlo pod polovico. Storitvene dejavnosti in industrija so tako prvič v slovenski zgodovini presegle kmetijstvo po številu odvisnega prebivalstva, po dohodku pa so ga presegle že celo desetletje prej. Vrhunec industrijske dobe v Sloveniji so bila sedemdeseta leta prejšnjega stoletja. Gospodarska struktura je bila enostranska. Razvoj drugih sektorjev ni potekal vzporedno z industrijskim. Prevladujoča je bila ekstenzivna rast namesto intenzivne, a to spoznanje v Sloveniji ni povsem prodrlo.¹⁴²

¹³⁶ Orožen, Zgodovinski pregled, str. 20.

¹³⁷ Prav tam. V monografiji Mesto v objemu voda, str. 23, je kot začetek gradbenih del navedeno leto 1934 (op. avtorice).

¹³⁸ Orožen, Zgodovinski pregled, str. 20.

¹³⁹ Seljak, Hudourniška služba, str. 330.

¹⁴⁰ Babič, delo, ki nas še čaka, str. 12.

¹⁴¹ Lazarevič, Sočasnosti slovenskega gospodarskega razvoja, str. 397.

¹⁴² Prav tam, str. 397.

Takoj po koncu druge svetovne vojne komunistična oblast gospodarskim vprašanjem ni posvečala posebne pozornosti, saj je sledila sovjetski teoriji in praksi, po kateri se gospodarska preobrazba lahko začne šele po utrditvi politične oblasti. Poleg tega pa tudi takratni zunanji položaj države in notranje razmere še niso dovoljevale takojšnjih radikalnih posegov.¹⁴³ Jeseni leta 1945 so gospodarski problemi dosegli stopnjo, ki je terjala resen in sistematičen pretres. V naslednjem letu so postala gospodarska vprašanja pomembnejša, saj sta si partijsko in državno vodstvo prizadevala, da bi pred koncem leta vzpostavila pogoje za vpeljavo načrtnega gospodarstva ter začetek pospešene industrializacije in elektrifikacije države. Predpogoj za to pa je bil zaključek obnovitvenih del in predvojna proizvodna raven, vpeljava novih organizacijskih oblik, spremembe v uradniškem aparatu in strokovnem kadru in nato izdelava petletnega gospodarskega načrta.¹⁴⁴

Zaradi opisanih razmer takoj po vojni dejavnostim za zaščito pred naravnimi nesrečami ni bilo mogoče posvečati zadostne pozornosti. Izvajala so se le najnujnejša dela, ki bi preprečila večjo škodo v primeru naravnih nesreč. Hkrati je nova oblast poudarjala »drugačen« koncept razumevanja pomena del za zaščito pred naravnimi nesrečami, in sicer v povezavi s splošnim gospodarstvom.¹⁴⁵

Upoštevaajoč arhivske vire iz obdobja med obema vojnama je omenjeni koncept, ki je bil po vojni plasiran kot »nov«, negiranje razumevanja Kraljevine Jugoslavije o povezavi preventive pred naravnimi nesrečami in splošnim gospodarstvom. Problem vidim predvsem v načinu financiranja in razporejanja denarnih sredstev ter delnih preventivnih ukrepov, ki niso vodili v dolgotrajne rešitve, kar lahko pripišemo tudi časovno kratkemu obdobju med obema vojnama.

Povojno obdobje je bilo ponovno, kar se tiče naravnih nesreč, usmerjeno predvsem v regulacijo rek za preprečevanje poplav in urejanje hudournikov. Hudourniško službo je povojna oblast tesno povezovala z elektrogospodarstvom, saj so pomemben dejavnik za nemoteno obratovanje hidrocentral urejena območja, od koder se voda zbira v bazenu. Torej, pomembno je upoštevanje tudi stanja bazenovega zaledja. Delovanje hidrocentrale je namreč nemoteno le, če je dotok vode enakomeren in reden in če vode z njenega zaledja ne prinašajo naplavin, ki zasipavajo akumulacijski bazen. Oboje je odvisno od stanja hudournikov.

Pozornost odgovornih deležnikov je bila usmerjena v ureditev gornjesavskih hudournikov in zmanjševanje zasipavanja bazena hidrocentrale

¹⁴³ Prinčič, *Iz gospodarske obnove*, str. 57.

¹⁴⁴ Prav tam.

¹⁴⁵ Seljak, *Hudourniška služba*, str. 330.

Moste.¹⁴⁶ S podobnim problemom se je soočala hidrocentrala Doblarji, saj je bilo porečje Soče nad njo tipično hudourniško. V načrtu je bila tudi ureditev hudournikov pritokov Kokre in Tržiške Bistrice, in sicer zaradi zavarovanja bazena hidrocentrale Medvode, manjših hudournikov, pritokov Drave s pomočja Pohorja med Žvabekom in Mariborom ter Meže in njenih pritokov.¹⁴⁷ Z izgradnjo hidrocentrale v Žvabeku je bil onemogočen donos proda in drugega materiala iz avstrijske strani v bazene slovenskih hidrocentral. Zato so bila dela usmerjena le v zaščito bazenov dravskih elektrarn pred nanosi, ki so jih prinašali hudourniki s slovenske strani.¹⁴⁸

Urejenost hudournikov je bila pomembna tudi zaradi nemotenega in varnega cestnega¹⁴⁹ in železniškega prometa, varovanja gozdov,¹⁵⁰ urejene komunale¹⁵¹ in razvoja turizma – predvsem na Gorenjskem, ki ji je tudi nova oblast pripisovala vodilno vlogo na področju turizma. K omenjenim namenom se je v skladu z duhom časa priključil tudi narodno-obrambni namen, torej obramba domovine.¹⁵² Omenjeni aspekt je bil zlasti v ospredju takoj po vojni spričo zunanjepolitičnih razmer in nestabilnih notranjih razmer. Vpeli so ga v vse vidike življenja.

V prvih desetih letih po koncu vojne je bilo največ sanacijskih del, kot rečeno, usmerjenih in delno izvršenih na območju kranjskega okraja, in sicer v 26 hudournikih.¹⁵³ To območje so odgovorni deležniki ocenili kot območje z najizrazitejšimi in najnevarnejšimi hudourniki.

¹⁴⁶ Prav tam, str. 333.

¹⁴⁷ Prav tam, str. 334.

¹⁴⁸ Prav tam, str. 335.

¹⁴⁹ Primer: Direktor Uprave za vodno gospodarstvo Ljudske republike Slovenije ing. Lojze Kerin je jeseni 1955 odobril projekt za ureditev hudournikov na odseku Prilipe – Krška vas avtoceste Zagreb – Ljubljana, pod pogojem da se predvidijo vsi ukrepi, da cestišče ostane nepoškodovano zaradi vode. Na odseku Bregana – Prilipe so namreč avtocesto prečkali trije manjši hudourniki, ki niso imeli svojih strug, ampak so tekli po gozdnem kolovozu. V: SI AS 2128 Zveza vodnih skupnosti Slovenije, t. e. 1132, Ureditev hudournikov na odseku Prilipe-Krška vas, 1. 10. 1955.

¹⁵⁰ Gornji tokovi hudournikov, kjer je erozivna sila vode največja, so navadno na območju gozdnega zemljišča. Poškodbe tovrstnega zemljišča zaradi hudournikov vodijo v zemeljski plaz ali odprtje melišča, ki ga je mogoče sanirati le z velikimi stroški. V: Seljak, Hudourniška služba, str. 335.

¹⁵¹ Primer: Dovški potok s hudourniškim značajem v Senovem je tekel preko celotnega naselja, kar je bilo zlasti nevarno ob poplavah leta 1954. Leta 1962 je oddelek za gospodarstvo in komunalne zadeve občine Videm-Krško izdal vodnogospodarsko dovoljenje za delno regulacijo hudournikov Dovškega potoka in Belskega potoka kot sestavni del bodoče ureditve vodnega vozlišča v Senovem. V: SI AS 2128 Zveza vodnih skupnosti Slovenije, t. e. 1132, Vodnogospodarsko dovoljenje, 15. 8. 1962.

¹⁵² Prav tam, str. 335.

¹⁵³ Prav tam, str. 337.

V precejšnjem obsegu so bili urejeni tudi hudourniki v ljubljanskem okraju (npr. Iška, v pritokih Gradaščice, Podlipščici) oziroma so nadaljevali predvojne sanacije.¹⁵⁴

Na območju drugih okrajev so bile v glavnem izvedene dopolnilne gradnje k že pred vojno izvedenim delom.¹⁵⁵ Pereče vprašanje je ostajal potok Pesnica, ki je ob deževju prestopal bregove ter ogrožal celo posamezne hiše; mostova preko Pesnice sta imela premajhno nosilnost in sta ogrožala prehod vprežne živine. Lokalno prebivalstvo je videlo vzrok neurejenosti potoka, v smislu zajezitve, v nezadostni dejavnosti Krajevnega ljudskega odbora.¹⁵⁶

Posledice nedokončanih ali delno dokončanih regulacijskih del so prišle do izraza ob poplavah. Leto 1954 je bilo v Sloveniji ponovno v znamenju katastrofalnih poplav, ki so prizadele predvsem celjski, šoštanjski, slovenjgraški in krški okraj.¹⁵⁷ Na začetku junija tega leta je je bilo celjsko območje ponovno poplavljenno. Ponovile so se slike predvojnih poplav. Poleg materialne škode na stanovanjskih in industrijskih obratih so poplave povzročile smrtne žrtve, odnašale živino, plodno zemljo, ki jo je odplavilo tudi do pol metra v globino. Spremljevalec poplav so bili zemeljski plazovi.¹⁵⁸

Okrajni in občinski ljudski odbor v Celju sta takoj organizirala posebne urade za pomoč občanom in podjetjem. Štab za pomoč je organiziral posebne komisije za ocenjevanje škode in komisije za preskrbo s hrano in bivališči.¹⁵⁹

Pregled časopisja pokaže poudarjanje solidarnosti s poplavljenici na vseh nivojih ter navedba obsega konkretne pomoči, tako finančne kot druge. Občinski odbori Socialistične zveze delovnega ljudstva (SZDL) in Rdečega križa (RK) na Gorenjskem so npr. takoj po naravni nesreči pričeli z akcijo pomoči poplavljenecem. Delavci jeseniške železarne so darovali svoj enodnevni zaslužek. Izkazali pa so se tudi posamezniki oz. cele družine.¹⁶⁰ Pomoč poplavljenecem je potekala po motu: »Pomagajmo težko prizadetim poplavljenecem! Pokažimo našo socialistično zavest, podprimo tiste, ki jih je nesreča najhujše zadela!«¹⁶¹

Poplave na začetku junija so bile povod za prvo kompleksno geografsko preučevanje poplav na območju Celja. Projekt, ki ga je vodil Anton Melik, je bil rezultat sodelovanja Inštituta za geografijo Slovenske akademije znanosti

¹⁵⁴ Prav tam.

¹⁵⁵ Prav tam, str. 339.

¹⁵⁶ Frontovci, Potok Pesnica, str. 3.

¹⁵⁷ Gorenjska pomaga poplavljenecem, str. 1.

¹⁵⁸ Silno neurje, str. 1. Od industrijskih podjetij je bila najbolj prizadeta Tovarna emajlirane posode in Cinkarna s kemičnim obratom. V: Prav tam.

¹⁵⁹ Učinkoviti ukrepi, str. 1.

¹⁶⁰ Gorenjska pomaga poplavljenecem, str. 1.

¹⁶¹ Pomoč poplavljenecem, str. 1.

in umetnosti, Geografskega inštituta univerze v Ljubljani ter Geografskega društva Slovenije, predvsem njegove sekcije v Celju.¹⁶²

Poplave so spodbudile nadaljevanje regulacije Savinje. Jeseni 1954 so pričeli oziroma nadaljevali z deli na t. i. celjskem ovinku. Gradnjo v dolžini 920 m je izvajalo gradbeno podjetje Beton iz Celja, ki je zgradilo tudi nov cestni most. Dela so potekala do leta 1957.¹⁶³

Šesta etapa regulacije je bila združena s preureditvijo železniškega vozlišča in boljše povezave med Celjem in Laškim. Leta 1958 so pričeli z deli na sedmi etapi, na območju od t. i. celjskega ovinka nad cestnim mostom do izliva Ložnice v Savinjo. Dela so bila končana septembra 1960.¹⁶⁴

Slovenijo so v letu 1965 ponovno prizadele katastrofalne poplave. Tokrat je svojo moč pokazala reka Drava, ki je povzročila večmilijonsko škodo in s tem opozorila projektante in investitorje na neupoštevanje zakonitosti gradenj gospodarskih objektov v poplavnih območjih. Tla teh objektov namreč naj ne bi bila izpod nivoja poplavnih rek.¹⁶⁵

Investitor odprave poškodb po poplavih v letu 1966 je bil Vodni sklad Socialistične republike Slovenije (SRS).¹⁶⁶ Dela so bila predvidena ne samo na najbolj prizadetih območjih, ampak tudi npr. na reki Mirni, Sevnščici, Gabernici, vse na Dolenjskem. Glavni projekt za regulacijska dela na tem območju je izdelala Vodna skupnost Dolenjske.¹⁶⁷

Strokovne podlage za upravljanje voda so se do sredine 70. let prejšnjega stoletja izvajale v okviru Zavoda za vodno gospodarstvo SRS, po ustanovitvi Zveze vodnih skupnosti Slovenije (ZVSS) leta 1975 na podlagi Zakona o vodah¹⁶⁸ pa v okviru Strokovnih služb Zveze vodnih skupnosti Slovenije.¹⁶⁹ Ustanovitev ZVSS je bila povezana tudi s preoblikovanjem Splošnih vodnih skupnosti v Vodnogospodarska podjetja in pospešeno širitvijo vodnogospodarske dejavnosti v Sloveniji. S tem se je povečala potreba po inženirsko-projektne dokumentaciji s področja upravljanja voda in pojavila se je ideja o ustanovitvi posebne službe, usposobljene zagotoviti strokovne dokumente za urejanje in vzdrževanje voda.¹⁷⁰

¹⁶² Melik, Povodenj okrog Celja, str. 57.

¹⁶³ Aristovnik, Kač, »Noč groze in razdejanja«, str. 27.

¹⁶⁴ Prav tam.

¹⁶⁵ J., Tokrat je povzročila Drava ogromno škodo, str. 2.

¹⁶⁶ SI AS 2128 Zveza vodnih skupnosti Slovenije, t. e. 1146, Odprava poškodb po poplavih v letu 1966.

¹⁶⁷ Prav tam.

¹⁶⁸ UL SRS, št. 16/1974.

¹⁶⁹ <http://www.izvrs.si/o-institutu/zgodovina-2/> (pridobljeno 24. 11. 2022).

¹⁷⁰ Prav tam.

Organiziranost službe za urejanje voda je prispevala k uspešnejšemu preprečevanju poplav in saniranju nastale škode. Na terenu so bili ob poplavah aktivirani občinski štabi civilne zaščite in sveti krajevnih skupnosti. Uvedeno je bilo redno dežurstvo; spremljalo se je stanje na ogroženih območjih; aktivirane so bile gasilske enote ter enote narodne zaščite.¹⁷¹ Vse omenjene podporne službe naj bi svojo pripravljenost ob naravnih nesrečah dokazale npr. ob poplavah leta 1979.¹⁷²

Konec 70. let prejšnjega stoletja so strokovnjaki za razvoj vodnega gospodarstva ugotavljali, da je bila vse do tedaj skrb družbe usmerjena prvenstveno v izgradnjo vodnogospodarskih varstvenih objektov za preprečevanje pogoštih poplav. Hkrati s to ugotovitvijo pa je bilo prisotno zavedanje o njihovem nenehnem dopolnjevanju in izboljševanju.¹⁷³ Glede na stopnjo gospodarskega razvoja je bil prihodnji razvoj za preprečevanje poplav usmerjen v aktivno obrambo pred poplavami, in sicer s pomočjo kompleksnih vodnogospodarskih rešitev, ki so obsegale varstvo pred erozijo in ureditev hudournikov, zmanjšanje prodonosnosti in gradnjo objektov, na za to primernih zemljiščih.¹⁷⁴

Na podlagi Zakona o vodah, Zakona o kmetijskih zemljiščih ter Zakona o sistemu družbenega planiranja SRS in na podlagi določil Samoupravnega sporazuma o ustanovitvi Zveze vodnih skupnosti Slovenije so območne vodne skupnosti, združene v Zvezi vodnih skupnosti Slovenije (ZVSS), sklenile »Samoupravni sporazum o temeljih plana Zveze vodnih skupnosti Slovenije za obdobje 1986–1990«. ¹⁷⁵ Sporazum je določal smernice, s katerimi so območne vodne skupnosti, združene v ZVSS, uskladile in uredile naloge, ki so jih prenesle na ZVSS, in naloge, ki so bile pomembne za celotno Slovenijo. Med bodočimi nalogami so predvidele usmerjanje in usklajevanje vodnogospodarske politike v Sloveniji v skladu z družbenim planom glede (tudi) varstva pred škodljivim delovanjem voda, spremljanje in analiziranje razvoja vodnega gospodarstva, skrb za razvoj znanstvene in študijske raziskovalne dejavnosti, ki je bila potrebna za načrtno urejanje vodnega režima in vzgojo kadrov, sodelovanje pri pripravi republiških predpisov, naloge, povezane s skladnejšim vodnogospodarskim regionalnim razvojem in hitrejšim razvojem manj razvitih območij.¹⁷⁶

¹⁷¹ Ob januarskih poplavah, str. 6.

¹⁷² Prav tam.

¹⁷³ Mišič, Problematika vodnega gospodarstva, str. 223.

¹⁷⁴ Prav tam, str. 224. Bili so, ne tako redki, primeri načrtovanja gradnje naselij in cest na območjih, ki so bila izpostavljena naravnim nesrečam. Posledica tega je bilo neskladje v smislu, da je ena gospodarska panoga vlagala finančna sredstva v varstvo prostora, druga pa v njegovo izkoriščanje. V: Prav tam, str. 224.

¹⁷⁵ Poročevalec, 12. 3. 1986.

¹⁷⁶ Prav tam.

Omenjene smernice so v bistvu postavile temelje sodobnemu konceptu varstva pred poplavami, ki je zasnovan na obvladovanju poplavnega tveganja.

ZAKLJUČEK

Slovenija je bila in je območje naravnih nesreč, predvsem poplav in potresov. Kot osrednje poplavno območje je v vseh zgodovinskih obdobjih izpostavljeno celjsko območje. Zgodovinski spomin glede potresov pa se osredotoča na potres aprila 1895. Spomin nanj je živ tudi v sodobnosti. Ob njegovi 100-letnici mu je npr. Gradbeni vestnik namenil vrsto zanimivih prispevkov, ki so obravnavali potresno nevarnost Ljubljane, razvoj potresnega inženirstva v Sloveniji in spomnili na potres leta 1976 s središčem v Furlaniji, ki je poškodoval številne objekte na Tolminskem in stresel tla tudi v Ljubljani.¹⁷⁷ Po tem potresu so oživele razprave o potresni varnosti gradbenih objektov, ki so bile aktualne že ob skopskem potresu leta 1963.¹⁷⁸ O tovrstnih vprašanjih so razpravljali tudi že leta 1931 ob gradnji ljubljanskega Nebotičnika, ko je bilo potresno inženirstvo šele v povojih.¹⁷⁹

V novejšem času je vedno bolj prisotno zavedanje, da so naravne nesreče tudi posledica sodobnih človeških posegov in ne le naravnih procesov. Vedno bolj stopajo v ospredje preventivne dejavnosti, kot so izobraževanje, ozaveščanje, ustrezni predpisi ter začasno ali trajno izogibanje nevarnim območjem. Temelj je nenehno raziskovanje naravnih nesreč.¹⁸⁰ Hkrati se predvsem s pomočjo t. i. fizične geografije spodbuja k uporabi novih pristopov pri osveščanju in iskanju možnosti trajnostnega sožitja z naravnimi nesrečami.¹⁸¹

VIRI IN LITERATURA

Arhivski viri

Arhiv Republike Slovenije

AS 93 Oblastni odbor Maribor

AS 77 Banski svet

¹⁷⁷ Fajfar, Ljubljanski nebotačnik, str. 120.

¹⁷⁸ SI AS 1129 Republiški sekretariat za industrijo SRS, t. e. 74, a. e. 2169, Informacija o prvih rezultatima istraživanja posledica zemljotresa na gradjeviniskim objektima u Skopju, 26. 12. 1963.

¹⁷⁹ Fajfar, Ljubljanski nebotačnik, str. 120.

¹⁸⁰ Zorn, Komac, Pavšek, Od razumevanja do upravljanja, str. 6.

¹⁸¹ Natek, Fizična geografija, str. 133.

AS 1129 Republiški sekretariat za industrijo SRS

AS 2128 Zveza vodnih skupnosti Slovenije

Zgodovinski arhiv Ljubljana

ZAL LJU 488, Rokopisne knjige Cod VIII

Pokrajinska in študijska knjižnica Murska Sobota

PIŠK/0001/002/003/00005 Ukrepi za preprečevanje poplav in čiščenje potokov ter jarkov v srezu Murska Sobota

Literatura

Anton Goršin, *Mehovsko-stopiško območje: Opis vasi z zgodovinskimi in drugimi posebnostmi*. Novo mesto, 2015.

Anton Melik, Povodnji na Ljubljanskem barju. *Kronika slovenskih mest*, l. 1, 1934, št. 1, str. 3–8.

Anton Melik, Povodenj okrog Celja. *Geografski vestnik*, l. 26, 1954, str. 3–57.

Blaž Komac, Matija Zorn in Miha Pavšek, Naravne nesreče – družbeni problem?. *Naravne nesreče 1. Od razumevanja do upravljanja*, Ljubljana, 2010, str. 9–18.

Darja Kerec, Prekmurske Benetke leta 1925. *Prispevki za novejšo zgodovino*, l. 51, 2011, št. 3, str. 25–35.

Drago Mišič, Problematika vodnega gospodarstva v SR Sloveniji in zaključki III. posvetovanja hidrotehnikov v Ljubljani. *Gradbeni vestnik*, l. 26, 1977, št. 10, str. 218–227.

Dunja Dobaja, *Za blagor mater in otrok: zaščita mater in otrok v letih 1919–1941*. Ljubljana, 2018.

Dušan Nečak, Ina Cević, *Bilo je res grozljivo, bobnelo in grmelo je pod nami: brežiški potres 1917*. Ljubljana, 2018.

Dušan Nečak, Prelom za prizadeto lokalno prebivalstvo: potres v Brežicah 29. januarja 1917. *Studia Historica Slovenica*, l. 18, 2018, št. 2, str. 393–419.

Janko Babič, Delo, ki nas še čaka. *Javna tribuna (Ljubljana-Šiška)*, l. 19, februar 1979, št. 164, str. 12.

Janko Brejc, Od prevrata do ustave. *Slovenci v desetletju 1918–1928*, Ljubljana, 1928, str. 160–214.

Janko Orožen, Zgodovinski pregled regulacije Savinje in njenih pritokov. *Kronika*, l. 4, 1956, št. 1, str. 15–20.

Josip Porenta, Ceste in hidrotehnična dela. *Spominski zbornik Slovenije*, Ljubljana, 1939, str. 418–429.

Jože Prinčič, Iz gospodarske obnove v načrtno izgradnjo (1945–1946). *Prispevki za novejšo zgodovino*, l. 36, 1996, št. 1–2, str. 57–65.

Karel Natek, Fizična geografija in preučevanje ogroženosti zaradi naravnih in drugih nesreč. *Dela*, 2003, št. 20, str. 133–146.

Leopold Stanek, Potres v Ljubljani l. 1895. *Kronika slovenskih mest*, l. 2, 1935, št. 1, str. 30–39.

Leopold Stanek, Kako so si razlagali potres v Ljubljani leta 1895. *Kronika slovenskih mest*, l. 2, 1935, št. 4, str. 81–84.

Marko Kragelj, *Kronika vasi Gabrje in Jugorje pod Gorjanci*. Gabrje, 2022.

Matjaž Guček, Andreja Bončina, Jurij Diaci, Dejan Firm, Aleš Poljanec, Tihomir Rugani, Gozdovi s poudarjeno zaščitno in varovalno funkcijo: značilnosti, valorizacija in gospodarjenje. *Gozdarski vestnik*, l. 70, 2012, št. 2, str. 59–71.

Matija Zorn, Blaž Komac, Naravne nesreče v Sloveniji. *Ujma*, 2012, št. 26, str. 230–237.

Matija Zorn, Poplave – stalnica v spodnji Savinjski dolini. *Kronika* 3, 2017, str. 529–539.

Neja Blaj Hribar, Pomanjkanje v Ljubljani po velikonočnem potresu leta 1895. *Lakote in pomanjkanje: slovenski primer*, Ljubljana, 2018, str. 113–132.

Oskar Reja, Potresna opazovanja v Sloveniji. *Geografski vestnik*, 1925, št. 2, str. 140–141.

Oskar Reya, Vremenska služba v Sloveniji. *Kronika slovenskih mest*, l. 6, 1939, št. 3, str. 181–188.

Peter Fajfar, Ljubljanski nebotičnik. *Gradbeni vestnik*, l. 44, 1995, št. 4–5–6, str. 120–122.

Renato Vidrih, Matjaž Godec, Potresna nevarnost mesta Ljubljane. *Gradbeni vestnik*, l. 44, 1995, str. 103–109.

Sergej Bubnov, Razvoj potresnega inženirstva v Sloveniji. *Gradbeni vestnik*, l. 44, april maj junij 1995, str. 79–85.

Viktor Kopatin, Gabrijel Gruber S. J. in njegov prekop. *Kronika slovenskih mest*, l. 1, 1934, št. 1, str. 8–14.

V. J., Tokrat je povzročila Drava ogromno škodo tudi pri nas. *Tednik*, l. 18, 6. 8. 1965, št. 31, str. 2.

Žarko Lazarević, Sočasnost slovenskega gospodarskega razvoja. *Zgodovinski časopis*, l. 61, 2007, št. 3–4, str. 393–410.

Žarko Lazarević, *Delo in zemlja: male študije kmečkega sveta*. Ljubljana, 2022.

Časopisni viri

Cesarjev brat v Posavju, Ponesrečencem na pomoč. *Slovenski gospodar*, l. 51, 8. 2. 1917, št. 6, str. 3.

Gorenjska pomaga poplavljenecem. *Glas Gorenjske*, l. 7, 12. 6. 1954, št. 24, str. 1.

Frančišek Lampe, Ljubljanski potres. *Dom in svet*, l. 8, 1895, št. 9, str. 309–316.

Frančišek Lampe, Ljubljanski potres. *Dom in svet*, l. 8, 1895, št. 9, str. 285–286.

Frontovci iz Osluševc in Cvetkovc. *Naše delo*, l. 3, 17. 2. 1950, št. 7, str. 3.

Janez Jesenko, Zemeljski potresi. *Ljubljanski zvon*, l. 1, 1881, št. 6, str. 370–375.

Janez Jesenko, Zemeljski potresi. *Ljubljanski zvon*, l. 2, 1882, št. 8, str. 488–493.

Ljubljana po potresu. *Slovenec*, l. 23, 19. 4. 1895, št. 89, str. 1–2.

- Na pomoč po potresu hudo poškodovanim!. *Slovenski gospodar*, l. 51, 15. 2. 1917, št. 7, str. 1.
- Nesreča vsled povodnji. *Slovenec*, l. 29, 20. 11. 1901, št. 267, str. 3.
- Nekaj o potresih. *Kmetijske in rokodelske novice*, l. 35, 18. 4. 1877, št. 16, str. 122–123.
- Nujna pomoč poplavljenim krajem. *Jutro*, l. 6, 14. 11. 1925, št. 265, str. 1.
- Ob januarskih poplavah. *Zbor občanov*, l. 19, 1979, št. 14, str. 6.
- Odškodnino za poplavo prejel eden. *Slovenski gospodar*, l. 69, 20. 3. 1935, št. 12, str. 4.
- Potres v Ljubljani. *Kmetijske in rokodelske novice*, l. 3, 3. 12. 1845, št. 53, str. 212.
- Potres. *Kmetijske in rokodelske novice*, l. 38, 17. 11. 1880, str. 369–370.
- Potres v Brežicah in v Krški vasi. *Slovenec*, l. 65, 30. 1. 1917, št. 24, str. 4.
- Potres v Brežicah. *Slovenec*, l. 65, 1. 2. 1917, št. 26, str. 3.
- Povodenj na Spodnjem Štajerskem, Povodenj na Goriškem. *Slovenec*, l. 29, 19. 11. 1901, št. 266, str. 3.
- Prekmurje pod vodo!. *Tabor*, l. 6, 14. 11. 1925, št. 260, str. 1.
- Prva pomoč poplavljencom v lendavskem okraji. *Novine Slovenske krajine*, l. 23, 14. 6. 1936, št. 24, str. 2.
- Pomoč poplavljencom. *Dolenjski list*, l. 5, 18. 6. 1954, št. 24, str. 1.
- Strašne poplave. *Slovenski gospodar*, l. 60, 12. 8. 1926, št. 32, str. 3.
- Silno neurje nad celjsko kotlino povzročilo neprecenljivo škodo. *Savinjski vestnik*, l. 7, 11. 6. 1954, št. 23, str. 1.
- Učinkoviti ukrepi za odpravo posledic poplav. *Savinjski vestnik*, l. 7, 11. 6. 1954, št. 23, str. 1.
- Velikanske poplave in povodnji v Sloveniji, na Hrvaškem in drugod. *Slovenski narod*, l. 58, 14. 11. 1925, št. 260, str. 2.
- Vzroki in učinki zemeljskih plazov in melov. *Štajerc*, l. 6, 1905, št. 3, str. 5.
- Za razdejanjem po toči še povodenj!. *Slovenec*, l. 65, 6. 8. 1937, št. 177, str. 3.

Tiskani viri

- Poročevalec*, l. 12, 12. 3. 1986, št. 8.
- Uradni list Socialistične Republike Slovenije*, št. 16/1974.

Spletni viri

- <http://www.izvrs.si/o-institutu/zgodovina-2/> (pridobljeno 24. 11. 2022).

NARAVNE NESREČE, KI SO NAJPOGOSTEJE PRIZADELE OBMOČJE SLOVENIJE OD KONCA 19. STOLETJA DO LETA 1990

Povzetek

Pričujoči prispevek si postavi kot osrednje raziskovalno vprašanje, katere naravne nesreče v Sloveniji so bile v središču obravnave v različnih zgodovinskih obdobjih in na kakšen način so bile obravnavane oz. odnos do njih. Vzporedno s tem vprašanjem raziskuje ukrepe lokalnih oblasti in države ob naravnih nesrečah in uresničitev/neuresničitev zastavljenih ciljev. Poudarek daje obdobju med obema vojnama, saj je le-to osrednje raziskovalno obdobje avtorice.

V vseh obravnavanih zgodovinskih obdobjih so bile osrednje naravne nesreče, s katerimi se je spopadal slovenski prostor, poplave in potresi. V zgodovinskem spominu še danes ostaja ljubljanski potres leta 1895, ki je sprožil vprašanja o vzrokih teh naravnih pojavov, ki vodijo v naravno nesrečo. Ljubljanski potres je bil povod za organizacijo sistematičnih opazovanj potresnih pojavov, katere pobudnica je bila dunajska akademija znanosti. V obdobju Avstro-Ogrske monarhije je slovenske dežele prizadel še en rušilni potres s središčem v Brežicah in okolici. Tako kot ljubljanski potres je tudi brežiški pomenil pomemben vir raziskav geologov, ki so si postavljali vedno strokovnejša vprašanja o potresih na območju slovenskih dežel.

Osrednje poplavno območje je bilo območje ob reki Savinji. V drugi polovici 19. stoletja je bila izvedena regulacija Savinje od Mozirja do Celja, in sicer na podlagi treh deželnih zakonov (junij 1876, april 1885, avgust 1891). Različna gospodarska politika in različne krajevne potrebe so bile vzrok, da so se v posameznih slovenskih deželah pred prvo svetovno vojno vprašanja naravnih nesreč obravnavala po različnih vidikih. Če vzamemo kot primer hidrotehnična vprašanja, vidimo, da je bila Kranjska osredotočena predvsem na osuševanje Ljubljanskega barja in preučevanje vodnih razmer na Krasu. Po drugi strani je Štajerska posvečala skrb predvsem regulaciji splavnih rek in ureditvi potočnih strug.

V obdobju med obema vojnama se je osredotočenost usmerila predvsem na urejanje hudournikov in preprečevanje poplav, zlasti na območju mariborske oblasti, ki so jo poplave najbolj prizadele. Vzrok hudourniških poplav in s tem povezane škode niso bile le neugodne terenske razmere in velika količina padavin, ampak tudi negativni posegi človeka v naravo, na kar so opozarjali strokovnjaki. Ureditev hudournikov je bila prednostna naloga oblastnih uprav in kasneje uprave Dravske banovine, saj je bila predpogoj uspešne regulacije rek in melioracije močvirnih dolin ter elektrifikacije banovine. Urejanje problematičnih lokalnih hudournikov je bila tudi priložnost za zaposlitev okoliškega, brezposelnega prebivalstva, kar je bilo zlasti aktualno v obdobju gospodarske krize.

Po drugi svetovni vojni so bile v ospredju ponovno poplave, tudi hudourniške, in stranski učinki poplav, zemeljski plazovi. Tako kot tudi že v prejšnjih obdobjih je bilo celjsko območje izpostavljeno kot kritično. Vedno bolj je stopalo v ospredje poudarjanje solidarnosti s poplavljenimi območji in prispevek vsakega posameznika za skupno dobro.

NATURAL DISASTERS THAT STRUCK SLOVENIA MOST FREQUENTLY FROM THE END OF THE 19TH CENTURY TO 1990

Summary

The present article addresses the central research question which natural disasters in Slovenia have been in the focus of attention in different historical periods and how they have been dealt with or their attitudes towards them. Parallel to this question, it explores the actions of local authorities and the state in the face of natural disasters and the achievement/non-achievement of the set objectives. The author focuses on the period between the two wars, as this is the main period of her research.

In all the historical periods under consideration, floods and earthquakes have been the main natural disasters affecting the Slovenian territory. The Ljubljana earthquake of 1895, which raised questions about the causes of these natural phenomena leading to natural disasters, remains in the historical memory to this day. The Ljubljana earthquake was the trigger for the organisation of systematic observations of earthquake phenomena, initiated by the Vienna Academy of Sciences. During the period of the Austro-Hungarian Monarchy, another devastating earthquake struck the Slovenian lands, with its centre in Brežice and its surroundings. Like the Ljubljana earthquake, the Brežice earthquake was also an important source of research for geologists, who were increasingly addressing questions on earthquakes in the Slovenian lands.

The central flood area was the area along the river Savinja. In the second half of the 19th century, the regulation of the Savinja River from Mozirje to Celje was carried out on the basis of three regional laws (June 1876, April 1885, August 1891). Different economic policies and local needs meant that natural disasters were dealt with in different ways in the individual Slovenian regions before the First World War. Taking hydrotechnical issues as an example, we see that Carniola (Kranjska) focused mainly on the drainage of the Ljubljana Marshes and the study of the water situation in the Karst region (Kras). Styria (Štajerska), on the other hand, was primarily concerned with the regulation of navigable rivers and the regulation of stream channels.

In the period between the two wars, the focus was mainly on torrent regulation and flood prevention, especially in the area of the Maribor region, which was most affected by floods. The cause of the torrential floods and the associated damage was not only the unfavourable terrain and the high rainfall, but also the negative impact of man on nature, as experts had pointed out. The regulation of torrential floods was a priority for the authorities and later for the administration of the Drava region, as it was a prerequisite for the successful regulation of rivers and the meliorisation of marshy valleys and the electrification of the region. The regulation of problematic local torrents was also an opportunity to provide employment for the surrounding unemployed population, which was particularly relevant during the economic crisis.

After the Second World War, floods, including torrential ones, and their side-effects, landslides, were again a major issue. As in previous periods, the Celje area was highlighted as critical. Solidarity with the flooded areas and the contribution of each individual to the common good were increasingly emphasised.

NATURKATASTROPHEN, DIE DAS SLOWENISCHE GEBIET VOM ENDE DES 19. JAHRHUNDERTS BIS 1990 AM HÄUFIGSTEN HEIMGESUCHT HABEN

Zusammenfassung

Der vorliegende Beitrag beschäftigt sich mit der zentralen Forschungsfrage, welche Naturkatastrophen in Slowenien in den verschiedenen historischen Epochen im Mittelpunkt standen und wie mit ihnen umgegangen wurde bzw. wie die Menschen ihnen gegenüber eingestellt waren. Parallel zu dieser Frage wird das Handeln der lokalen Behörden und des Staates angesichts von Naturkatastrophen und das Erreichen/Nicht-Erreichen der gesetzten Ziele untersucht. Der Schwerpunkt liegt dabei auf der Zeit zwischen den beiden Kriegen, da dies der Hauptzeitraum der Forschungsarbeit ist.

In allen betrachteten historischen Epochen waren Überschwemmungen und Erdbeben die wichtigsten Naturkatastrophen auf slowenischem Gebiet. Das Erdbeben von Ljubljana im Jahr 1895, das die Frage nach den Ursachen dieser Naturphänomene, die zu Naturkatastrophen führen, aufgeworfen hat, ist bis heute in der historischen Erinnerung geblieben. Das Erdbeben von Ljubljana war der Auslöser für die Organisation systematischer Beobachtungen von Erdbebenphänomenen, die von der Wiener Akademie der Wissenschaften initiiert wurden. In der Zeit der österreichisch-ungarischen Monarchie ereignete sich ein weiteres verheerendes Erdbeben in Slowenien, dessen Zentrum in Brežice und Umgebung lag. Wie das Erdbeben von Ljubljana stellte auch das Erdbeben von Brežice eine wichtige Forschungsquelle für Geologen dar, die sich zunehmend technische Fragen zu Erdbeben in den slowenischen Gebieten stellten.

Das zentrale Überschwemmungsgebiet war das Gebiet entlang des Flusses Savinja. In der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts erfolgte die Regulierung der Savinja von Mozirje bis Celje auf der Grundlage von drei regionalen Gesetzen (Juni 1876, April 1885, August 1891). Unterschiedliche Wirtschaftspolitiken und lokale Bedürfnisse führten dazu, dass Naturkatastrophen in den verschiedenen slowenischen Regionen vor dem Ersten Weltkrieg auf unterschiedliche Weise angegangen wurden. In Krain konzentrierte man sich beispielsweise auf die Entwässerung der Sümpfe von Ljubljana und die Untersuchung der Wassersituation im Karst. Die Steiermark hingegen befasste sich vor allem mit der Regulierung der schiffbaren Flüsse und der Regulierung der Bachläufe.

In der Zeit zwischen den beiden Kriegen konzentrierte man sich vor allem auf die Regulierung der Wildbäche und den Hochwasserschutz, insbesondere im Gebiet von Maribor, das am stärksten von Überschwemmungen betroffen war. Die Ursache für die sintflutartigen Überschwemmungen und die damit verbundenen Schäden waren nicht nur ungünstige Geländeverhältnisse und starke Regenfälle, sondern auch negative Eingriffe des Menschen in die Natur, wie Experten festgestellt hatten. Die Regulierung von Wildbächen war für die Behörden und später für die Verwaltung der Drau-Region eine Priorität, da sie eine Voraussetzung für die erfolgreiche Regulierung von Flüssen und die Urbarmachung von sumpfigen Tälern sowie die Elektrifizierung der Region war. Die Regulierung der problematischen lokalen Wildbäche war auch eine Gelegenheit, Arbeitsplätze für die arbeitslose Bevölkerung der Umgebung zu schaffen, was gerade in der Zeit der Wirtschaftskrise besonders wichtig war.

Nach dem Zweiten Weltkrieg waren erneut Überschwemmungen, einschließlich sintflutartiger Überschwemmungen, und deren Begleiterscheinungen, Erdbeben, ein großes Thema. Wie schon in früheren Zeiträumen wurde das Gebiet von Celje als kritisch hervorgehoben. Die Solidarität mit den überschwemmten Gebieten und der Beitrag jedes Einzelnen zum Gemeinwohl wurden zunehmend betont.